

Knoz, Tomáš

Vojenské aspekty konfiskací

In: Knoz, Tomáš. *Pobělohorské konfiskace : moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2006, pp. [658]-687

ISBN 8086488349 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123639>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vojenské aspekty konfiskací

Pobělohorské konfiskace by ve své podobě nejspíše nemohly probíhat bez existence historické souvislosti, již byly první fáze třicetileté války. Četné prameny v souvislosti s aplikací konfiskačního procesu navíc odkazují na nezbytnost předchozího dosažení úplného a slavného vojenského vítězství – „*gloriosae Victoriae*“.⁵²³ Nezanedbatelná část autorů kromě toho považuje pobělohorské konfiskace za jeden z nejvýznamnějších způsobů, jak se císař Ferdinand II. snažil získat finanční prostředky na shromáždění armády a vedení bojů. Pro tuto interpretaci mimo jiné svědčí i císařský dekret z 30. září 1620. Podle jeho textu měl být veškerý finanční zisk z prodeje konfiskátů vynakládán výhradně na vedení války. Uvedená teze se navíc netýká pouze politiky Ferdinanda II., ale měla v první polovině 17. století i obecnější platnost.⁵²⁴ Peter Englund dospěl v knize „*Nepokojná léta*“ k názoru, že také švédský král Gustav Adolf II. se rozhodl konfiskovat statky

(523) Problematika třicetileté války patří v posledních desetiletích k velmi frekventovaným tématům v historiografii raného novověku, a to již zdaleka ne pouze z tradičního pohledu politických a vojenských dějin. Výklad třicetileté války v pohledu „nových“ politických dějin podal v posledních letech především Johannes Burckhardt. BURCKHARDT, J.: *Der Dreißigjährige Krieg*. Jiní autoři se naopak pokusili o méně tradiční pohled na dějiny třicetileté války. Dnes už klasické je pojetí Herberta Langer, který ji nahlédl z pozice kulturních dějin, v našich poměrech se pokusil propojit vojenskohistorický výklad s dějinami hmotné kultury Petr Klučina. LANGER, H.: *Kulturgeschichte des Dreißigjährigen Krieges*. Stuttgart 1978; KLUCINA, P.: *Třicetiletá válka*. Praha 2000. Svým přínosem k dějinám třicetileté války přispěl i Josef Polišenský, který propojil „velké“ evropské dějiny s mikrohistorickým přístupem. POLIŠENSKÝ, J.: *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha 1970. Již tradiční je také uchopení třicetileté války prostřednictvím biografie osobnosti. MANN, G.: *Wallenstein, sein Leben erzählt von Golo Mann*. Frankfurt/M 1971. Pozoruhodný je přístup švédského historika Petera Englunda, který je možno považovat za výklad třicetileté války jako „histoire totale“. ENGLUND, P.: *Nepokojná léta*. František Matějka zkoumal působení třicetileté války v kontextu zemských dějin a zasadil do něj i výklad úlohy potrestání stavovského povstání a výklad konfiskačního procesu. MATĚJKA, F.: *Morava za třicetileté války*. Praha 1992. O „slavném vítězství“, kterým je v tomto případě míněna bitva na Bílé hoře, například RIEGGER, J. (ED.): *Relation der Konfiscations-Kommission in Böhmen*, pag. 177–181.

(524) HÜBEL, I.: *Die Achtungen von Evangelischen*, s. 23. K začlenění třicetileté války do schématu raně novověkých válek VOCELKA, K.: *Weshalb Kriege geführt werden*. Gedanken und Materialien zu einem anderen Zugang zu den kriegerischen Auseinandersetzungen der Frühen Neuzeit. Frühneuzeit-Info 1, 1990, s. 65–68; KUNISCH, J.: *Fürst – Gesellschaft – Krieg*. Studien zur bellizistischen Disposition des absoluten Fürstenstaates. Köln – Weimar – Wien 1997; TYŽ: *Absolutismus*. Europäische Geschichte vom Westfälischen Frieden bis zur Krise des Ancien Régime. ²Göttingen 1999, kap. Das europäische Staatensystem im Zeitalter des Absolutismus, s. 126–171.

německé katolické šlechty právě ve chvíli, kdy mu chyběly peníze na pokračování jeho německého tažení, zahájeného počátkem třicátých let 17. století. Švédský král proto právní formou (tj. vydáním královského nařízení s platností zákona) odňal původním držitelům ty statky svých protivníků, které předtím na území Říše vojensky dobyl a které se tedy v okamžiku vyhlášení konfiskace fakticky stejně nacházely v jeho rukou, resp. v rukou jeho generálů. Nejen v katolických, ale i v protestantských krajích Německa přitom švédské armádě podle Englunda zpravidla chyběly sympatie místního obyvatelstva zvláště vzhledem ke skutečnosti, že Gustav Adolf v první fázi na dobytých územích za účelem financování armády přistoupil k vysokým kontribucím a ve druhé fázi ke konfiskacím a následnému prodeji majetků či k jejich rozdělování mezi své vojevůdce a důstojníky.⁵²⁵

Konfiskace se pro financování válečných operací a vyplácení žoldu ukázaly být výnosným a produktivním prostředkem, a to i ve srovnání s obvyklými berněmi a zvláštními válečnými kontribucemi, jež beztoho nemohly zahrnout oblasti obsazené nepřátelským vojskem a v dosažitelných krajích zase narážely na stále se úžící ekonomické možnosti vlastního obyvatelstva.⁵²⁶ V záznamech k různým konfiskačním případům lze nalézt formulace, podle nichž byl výtěžek z konfiskovaného statku určen výhradně na vedení vojenské kampaně, popř. na živění „*Kriegs-Volku*“. Na tyto finanční transakce měli dohlížet nejen sami důstojníci pluků, ale také speciálně jmenovaní proviantní komisaři.⁵²⁷ Podle výše citovaného dokumentu ze 30. září 1620 byla státní pokladna zatížena značnými výdaji. Pro-

(525) Podle Englunda neměla obliba Švédů v Pomořanech dlouhého trvání. Po pouhých několika měsících, kdy chronicky nedostatek peněz donutil Švédy ke konfiskacím a výhrůžkám se „náklonnost obrátila“, jak napsal švédský sekretář. ENGLUND, P.: *Nepokojná léta*. Praha 2000, s. 93. Srov. též KOLLMANN, J.: *Valdštejnův konec*, především s. 37–50.

(526) WINKELBAUER, T.: *Nervus belli bohemicus*. Die finanziellen Hintergründe des Scheiterns des Ständestaats der Jahre 1618–1620. FHB 18, 1997, s. 173–223; MARON, J.: *Militarische aspekty vojny trjadvjstoletniej na Śląsku*. Wrocław 2000, kap. Finansowanie i utrzymanie wojska, s. 147–232; PARKER, G.: *Der Soldat*. In: Villari, R. (ed.): *Der Mensch des Barock*. Frankfurt/M – New York 1997, s. 47–81, zde subkap. Die Finanzierung eines Krieges, s. 58–70. K vypsání zvláštních válečných kontribucí došlo např. roku 1631: „Kais. Handbriefel an Obristen Wolfen Rudolf von Ossa, wasmassen Er H. Hanns Christophen Löbel Obristen alhier zu Wienn den hievor auf Confiscationes im Reich angewiesenen m/25 fl. R., aus etlicher Reichs-Städt, seit des Leypzischen Schluß bis jüngst erfolgten Cryß Hülfen Hinterstelliger Kriegs Contributionen gegen Zurücknehmung der Kais. Obligation contentieren solle...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 170, 7. 9. 1631, fol. 168v; BROUCEK, P.: *Der Krieg und die Habsburgerresidenz*. In: Weigl, A. (ed.): *Wien im Dreißigjährigen Krieg*. Wien – Köln – Weimar 2001, s. 106–154.

(527) „An die Königliche Böhmisches Hof-Kanzley, wie daß die Hofkammer auf derselben gethanen Erinnerung kein Bedenken, daß die Cuentierung der Profitantischen überfließigen Commissarien in Schlesien fürgenohmen werde...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 335, s. d., fol. 46v, 170v.

to měla dolnorakouská komora vyvinout takové jednání, aby pro armádu získala finanční prostředky z konfiskací konkrétně určených statků dostatečně velký obnos hotových peněz, jež měly být určeny výhradně na zaplacení „*Kriegsausgaben*“.⁵²⁸ Tento dekret se později stal precedentem pro jeden ze způsobů obvyklého nakládání s konfiskačními prostředky. Část financí určených ve prospěch armády se kromě toho do jejich rukou mělo dostat přímým rekvírováním na statcích, určených ke konfiskaci. Ty byly posléze vyňaty z jakékoliv civilní správy a byly řízeny přímo proviantními důstojníky.⁵²⁹

Konfiskace jako výsledek vojenského dobytí území

V jistém smyslu platí, že mnohým z pobělohorských konfiskačních kauz v habsburských zemích předcházelo vojenské dobytí a obsazení daného panství. Tento princip byl v první polovině 17. století natolik obecným, že pojem konfiskovat býval používán nejen pro právní vyvlastnění majetku (především pozemkové držby), nýbrž také pro vojenské obsazení určitého území.⁵³⁰ Kniže Karel z Liechtensteina požádal císaře, aby byl schválen návrh konfiskační komise, podle něhož by všechny statky dobyté císařským vojskem během předchozí vojenské kampaně byly pokládány také za právně konfiskované, a nemělo tudíž docházet k jejich případnému právnímu ani fyzickému navrácení původním držitelům.⁵³¹ Zvláště se to týkalo těch dominií, jejichž vrchnosti se aktivně podílely na odboji vůči panovníkovi a v okamžiku vojenské porážky musely opustit své statky a mnohdy i zemi. Na jejich dominiu v takové chvíli nastávala zvláštní situace, kdy faktická konfiskace panství předcházela konfiskaci právní, jež byla až součástí rozsudku proti jeho vrchnosti. Zároveň se tímto způsobem mělo zabránit majetkovým sporům v případech individuálního udělení milosti a s ním eventuálně spojených majetkových restitucí. Velmi typicky tato Liechtensteinem charakterizovaná „konfiskace provedená vojenskou

(528) „Decret an die NÖ Camer, daß vermög IM gnädigste Resolution der Rebellen-Güter zwar verkauft, aber nicht anders, als zu des Kriegs-Volks Bezahlung verordnet werden sollen [...] sondern zu IKM obliegenden hohen *Kriegsausgaben*, einig und allein angewendet solle...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 30. 9. 1620, fol. 110v.

(529) „...und vermittels des /Tit./ General Commissarii Reinhardt von Walmerode durch die hierzu bestellte Proviant Officier...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 335, 19. 4. 1634, fol. 46v. MAROŇ, J.: *Militarne aspekty wojny trzydziestoletniej na Śląsku*, kap. Potencjal finansowy, s. 105–108.

(530) DICKEL, G. – SPEER, H. (EDD.): *Deutsches Rechtswörterbuch*. Wörterbuch der älteren deutschen Rechtssprache. Heslo Konfiskation. Bd. 7, s. 1224.

(531) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*. Praha 1882, s. LXIX.

silou“ probíhala například ve Slezsku, přes jehož území během dvacátých a třicátých let 17. století několikrát prošly zneprátené armády, především vojska Jana Jiřího Krnovského, Albrechta z Valdštejna a Petra Arnošta z Mansfeldu. Valdštejnovy oddíly zde pronásledovaly protestantská vojska. Na dobytých územích, hlavně v Hlohově, Kožichově, Šprotavě, Zelené Hoře, Svidnici, Kamenné Hoře, Boleslavci, Lvovku a Jelení Hoře, přitom zároveň vykonávaly nátlak na slezskou protestantskou šlechtu, měšťany i poddanské obyvatelstvo, jehož cílem měly být konverze ke katolicismu. Tento nátlak byl posilován i kvartýrováním vojáků v domech a staveních jednotlivých slezských měst a vesnic. Slezská šlechta o své majetky v důsledku tažení nepřátel prakticky přicházela. Valdštejnovi důstojníci, především Karel Hanibal purkrabí z Donína, Jan Oldřich ze Schaffgotschu a Melichar z Hatzfeldu, z dané situace naopak majetkově profitovali.⁵³²

Zmiňovaný princip konfiskace provedené „via belli“ se ovšem poprvé a ve velmi typické podobě v praxi uplatnil již na samém počátku třicetileté války, během tažení císařských vojsk do Dolních i Horních Rakous a do jižních Čech. Pavel Skála ze Zhoře zaznamenal operační prostor císařských vojevůdců Dampierra, Buquoye a Marradase. Plukovník Dampierre se svým oddílem na počátku roku 1619 postupoval na statky evangelické šlechty v Rakousích pod i nad Enží, jež se ve značném počtu nacházely v pásu na jih od moravské a české hranice. Pavel Skála s obzvláštním důrazem připomíná řádění Dampierrova vojska na dolnorakouském panství Sonnberg (Sonnenberg) u Hollabrunnu, které patřilo pánům z Gilleisu a později se objevilo na seznamu rakouských konfiskátů.⁵³³ Karel Bonaventura Buquoy mezitím se svým vojskem operoval v jižních Čechách a s pomocí flanderských a německých oddílů Jindřicha Otty Fuggera, které se do oblasti přiblížily Zlatou stezkou, obsadil území mezi Pasovem, Novými Hrady, Českým Krumlovem, Dívčím hradem a Českými Budějovicemi. Celé tažení potom vyvrcholilo v červnu boji v okolí Českých Budějovic. Operační prostor Buquoyova vojska zahrnoval takřka přesně ty statky, které mu později byly císařem věnovány jako náhrada za jeho výda-

(532) WAS, G.: *Dzjeje Śląska od 1526 do 1806 roku*. In: Czapliński, M. (ed.): *Historia Śląska*. Wrocław 2002, s. 168. Dále MARON, J.: *Militarne aspekty wojny trzydziestoletniej na Śląsku*; KOLLMANN, J.: *Valdštejn a evropská politika 1625–1630*. Historie I. generalátu. Praha 1999, kap. Valdštejnovo tažení do Slezska, s. 176–179; ZUKAL, J.: *Slezské konfiskace*, především s. 63–83; FUKALA, R.: *Die Zeit vor der Schlacht am Weißen Berg und dem 30jährigen Krieg in der schlesischen Geschichtsbearbeitung*. In: Weber, M. – Rabe, C. (edd.): *Silesiographia*. Würzburg 1998, s. 233–249.

(533) JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*, s. 112. Panství Sonnberg bylo roku 1619 vyplněno Thurnovým vojskem, roku 1645 bylo dobytó Švédý. LECHNER, K. (ED.): *Handbuch der historischen Stätten*, s. 557–558; REINGRABNER, G.: *Das Waldviertel als Kriegsschauplatz im Dreißigjährigen Krieg*. Das Waldviertel 44, 1995, s. 113–127.

je na vedení války.⁵³⁴ Aby se však Buquoy mohl stát držitelem uvedených statků i oficiálně, musel císař přece jen nařídít dodatečnou právní konfiskaci. Majetkových práv museli být zbaveni původní držitelé, kteří v tomto případě částečně pocházeli z řad drobné jihočeské šlechty, jež se více či méně aktivně připojila k povstání. Mezi statky, které připadly Buquoyovi, náležel například Žumberk (Sonnberg), jenž před povstáním držel někdejší rožmberský úředník Theobald Hock z Zweibrückenu.⁵³⁵ Stejný osud měl i statek Cuknštejn na Budějovicku a jeho držitel Jiří Kába z Rybňan. Také tento jihočeský rytíř opustil své panství ještě před příchodem císařského vojska.⁵³⁶

V červnu roku 1619 byl Buquoyovi do jižních Čech poslán na pomoc Don Baltazar Marradas. I on se v budoucnosti měl stát nabyvatelem konfiskátů v geografickém prostoru, který nejdříve ovládl vojensky. Vojenské operace se nyní odehrávaly v oblasti Netolic, Vodňan, Protivína a vrcholily bitvou u Záblatí, která skončila porážkou protestantských vojsk vedených Mansfeldem. Již roku 1621 získal Don Marradas například statek Záhoří pod Miličínem, před povstáním patřící Vilémovi Šťastnému Kaplířovi ze Sulevic, a celou řadu dalších majetků na Táborsku. Jako náhradu za služné svého pluku získal i statek Křenovice na Budějovicku, jenž před povstáním náležel Adamu Chvalovi Kunáši z Machovic.⁵³⁷ Mezi jeho zisky se řa-

(534) Pavel Skála ze Zhoře nazval tažení císařské strany v jižních Čechách „morem prudkým“, kvůli kterému ušlo direktorům mnoho síly. JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*, s. 110–112; VOLF, M.: *Drugá polovina roku 1619 na jihočeských bojištích*. JSH 32, 1963, s. 114–144. O Buquoyově osobnosti BROUCEK, P.: *Feldmarschall Buquoy als Armeekommandant 1618–1620*. In: *Der Dreißigjährige Krieg. Beiträge zu seiner Geschichte*. (Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums in Wien 7). Wien 1976, s. 25–56.

(535) Theobald Hock z Zweibrückenu (ze Schwarzbachu) byl podle Bílka někdejším rožmberským dvořanem a sekretářem. Jeho statek Žumberk byl zabaven již před Bílou horou spolu se švaberskými Novými Hradý a byl postoupen Buquoyovi. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 163. Srov. KRÁL, P.: *Český Krumlov za babsburské komorní správy*, s. 399–422; BŮZEK, V. – HRDLÍČKA, J. (EDD.): *Dvory velmožů s erbem říše*. Praha 1997, s. 69, 265, 268; BŮZEK, V.: *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, s. 56–59, 133–134, 147–148, 153; TYŽ: *Rytíři renesančních Čech*. Praha 1995, kap. Podvržený rodokmen nenáviděného cizozemce, s. 56–64; BOK, V.: *Poznámky k životu a dílu Theobalda Hocka z Zweibrückenu*. In: Bůžek, V. (ed.): *Život na dvorech a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*. OH 3. České Budějovice 1993, s. 233–242.

(536) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 223; BŮZEK, V.: *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, s. 17, 30, 33, 50, 131 (zde odkazy na prameny).

(537) JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*, s. 266. O Adamu Chvalovi Kunáši z Machovic a jeho osudech po zabavení jeho jihočeských statků srov. též KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Zerotína po Bílé hoře*. Osoby, příběhy, struktury. Brno 2001, s. 61–69, 384–385.

dilo i panství Mladá Vožice po Janu Bernardovi z Fünfkirchenu.⁵³⁸ Bezprostřední souvislost s procesem konfiskací měly i další výhody, jež Marradasovi byly poskytnuty za jeho vojenské zásluhy v jižních Čechách, například jeho jmenování správcem Českých Budějovic.⁵³⁹

Podobným způsobem by bylo možné sledovat i konfiskace dominií ležících na dalších obsazených územích, jež v důsledku vedly k majetkovým ziskům císařských velitelů. Analogické události probíhaly v srpnu 1619 v Dolních Rakousích, v jižních Čechách a na jižní Moravě, kam vtáhlo vojsko Jindřicha Duvala de Dampierre, Skálou ze Zhoře označované jako loupežné. Pavel Skála popisuje řádění vojska na několika panstvích během jeho tažení jihočesko-jihomoravsko-rakouským pomezím směrem na východ: v Hirschbachu, Nových Hradech, Vitkově, Švarcenavě a Uherčicích, Písečném, Jaroslavcích, Ivančicích, Hostěradicích, Bohuticích, Miroslavi, Fryšavě a Břežanech.⁵⁴⁰ Zatímco původními držiteli uvedených dominií a statků byli představitelé rakouské, české a moravské protestantské šlechty zapojené v povstání, např. Strein ze Švarcenavy, Roggendorf, Hodějovský z Hodějova nebo Pertold Bohobud z Lipé, mezi nabyvateli těchto panství se opakují jména císařských důstojníků, nejednou Dampierrových kolegů a podřízených z řad císařské armády: Karel Bonaventura Buquoy (Rožmberk, Nové Hrady), Seifried Kryštof Breuner (Fryšava/Břežany, Niederleiß), Jeroným Caraffa de Montenegro (dočasně ovládl Hodonín), Hanibal ze Schaumburga (Písečné, Moravské Budějovice), Rombaldo Collalto (Brtnice), Jiří z Náchoda (Miroslav), Rudolf z Tiefenbachu (Angern), Antonín Miniati (Ptení).⁵⁴¹ Rozlehlé a neobyčejně úrodné oblasti jižních Čech a jižní Moravy, kudy probíhala nejintenzivnější tažení a boje této vojenské kampaně, se tak již na počátku třicetileté vál-

(538) Rod Fünfkirchenu patřil mezi šlechtické rodiny, které podlely konfiskacím v Čechách, na Moravě i v Rakousích a jehož jméno se často objevovalo při různých konfiskačních jednáních. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 245, 311.

(539) JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká*, s. 286. Don Baltazar Marradas ovšem s většinou svých majetkových zisků v jižních Čechách naložil obchodním způsobem.

(540) Dampierre se svých vojenských aktivit na jižní Moravě nevzdal ani po porážce u Dolních Věstonic. TAMTĚŽ, s. 175–176. O taženích na Moravu MATĚJKA, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 13–15. Materiály k této etapě třicetileté války TOEGEL, M. (ED.): *Documenta bohemica bellum tricenale illustrantia*. Tomus II. Der Beginn des Dreißigjährigen Krieges. Der Kampf um Böhmen. Quellen zur Geschichte des Böhmischen Krieges (1618–1621). Praha 1972, především s. 125–180; REISNER, S.: *Aber auch wie voriges tags außser Scharmützieren anders nichts verrichtet... Die Kämpfe vor Wien im Oktober 1619 im Spiegel zeitgenössischer Quellen*. In: Weigl, A. (ed.): *Wien im Dreißigjährigen Krieg. Bevölkerung, Gesellschaft, Kultur, Konfession*. Wien – Köln – Weimar 2001, s. 446–481, zde především s. 448.

(541) Ohledně Tiefenbachových statků HKA WIEN, *Gedenkbücher, Österreichische Reihe*, kn. 168, fol. 303; kn. 169, fol. 57v. BALCÁREK, P.: *Papežské vojsko na Moravě v letech 1621–1623*. AUPO. *Historica* 31, 2002, s. 127–142.

ky dostaly do držení vysoce postavených vojenských osob.⁵⁴² Zisky vojenských velitelů na místech, které sami vojensky obsadili, a proto je alespoň v některých případech i osobně dobře znali, byly pro císařské důstojníky nepochybně ekonomicky výhodné. Stejně výhodné však bylo předání těchto statků i pro císaře. Tímto způsobem se vůči svým vojevůdcům a důstojníkům velmi rychle zbavil finančních závazků, ať se již týkaly výplaty mzdy za vybudování a vedení vojska, anebo výplaty služného pro prosté vojáky. Císařova taktika z období Buquoyova, Marradasova a Dampierrova tažení se stala hned v několika směrech precedentem i do budoucna. Důstojníci, kteří měli naději na zisk konfiskátů na dobytých územích, byli motivováni k iniciativnímu a rychlému postupu proti nepřátelům. Kromě toho měli alespoň teoretický zájem dobývané území příliš nezničit, ať již mínili statek opět co nejrychleji prodat, anebo zde naopak zamýšleli založit svoji rodovou državu. Model, jenž vznikl během jihočeského a jihomoravského tažení císařského vojska v letech 1619 a 1620, byl potom použit ještě několikrát a dal základ k výraznému podílu kariérních důstojníků mezi nabyvateli pobělohorských konfiskátů.

Velitelé a důstojníci byli ostatně v prostředí císařské dvorské komory považováni za velmi spolehlivé nabyvatele konfiskovaných panství, neboť si byli schopni své nové državy sami nejen vojensky dobýt, ale také bezpečnostně zajistit. Některé konfiskace a přidělení tohoto typu proto zřejmě měly určitý preventivní charakter a byly uplatňovány v těch případech, kdy na daném území hrozila recidiva povstání. V červnu roku 1620 Don Baltazar Marradas vojensky obsadil Český Krumlov. Krátce nato byli měšťští úředníci na čele s primátorem Matyášem Hölderlem⁵⁴³ a měšťským pí-

(542) Dampierrovo tažení potom pokračovalo směrem na Mikulov a Dolní Věstonice. V bitvě u Dolních Věstonic byl ovšem poražen stavovským vojskem vedeným Fridrichem z Tiefenbachu, takže proces konfiskací a přidělování konfiskátů císařským důstojníkům nemohl následovat bezprostředně a měl poněkud komplikovanější charakter. Na rozdíl od Marradase, Buquoye, Schaumburga nebo Breunera se přitom sám Dampierre jakožto hlavní velitel tažení do aktivit směřujících k zisku konfiskátů příliš nezapojil, o to více se ale na ziscích jihomoravských konfiskátů podíleli jeho bezprostřední podřízení. JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*, s. 68–84, 110–114, 175–189; GINDELY, A.: *Geschichte des Dreißigjährigen Krieges*, I, kap. Der Ausbruch des Krieges, s. 46–136; MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 13–15.

(543) Měšťský primátor Hölderle je v konfiskačních materiálech jmenován jako Matyáš. Podle Václava Bůžka byl přibližně ve stejné době, na přelomu 16. a 17. století, opatem cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně Melichar Hölderle. BŮZEK, V. – HRDLIČKA, J. (ED.): *Dvory velmožů s erbem růže*, s. 173, 190, 226. Podle stejného autora českokrumlovský primátor Matyáš Hölderle († 1623) náležel mezi měšťany s nejvyšší úrovní hmotné kultury; měla v ní místo zejména kolekce dekorativních zlatých šperků. BŮZEK, V.: *Aristokratický dvůr a rezidenční město (Český Krumlov mezi 16.–18. stoletím)*. In: Týž (ed.): *Život na dvorech barokní šlechty (1600–1750)*. OH 5. České Budějovice 1996, s. 384, 389. Naproti tomu Anna Kubíková o krumlovském primasovi, zemřelém roku 1623, hovoří jako o Kiliánu Hölderlem.

sařem Adamem Klášterským císařským přípisem upozornění na nebezpečí rebelie, jež by se mohla rozšířit i do oblasti tohoto jihočeského města. Za příklad bylo uvedeno počínání povstalců Mikuláše Krykovského a Adama Lakovena, vlastnících svobodné dvory v okolí Krumlova. Krykovský a Lakoven byli císařem prohlášeni za neoprávněné držitele – „*unrechte Possessorn*“ – a jejich dvory a statky byly zabaveny Marradasem, na něhož byly zároveň i oficiálně převedeny.⁵⁴⁴ K početným statkům se analogickým způsobem dostal i Albrecht z Valdštejna, jehož vojáci byli často na konfiskované i nekonfiskované statky dosazováni jako posádka, a také další císařští armádní činitelé.

Vojenské zajištění konfiskačních úkonů

Vojenská tažení, bezprostředně související s konfiskačním procesem, nepochybně nesledovala výhradně osobní zájmy císařských vojevůdců. Vojenským dobytím území, dosud ovládaného rebely, se císař v první řadě snažil zajistit a zabezpečit faktické provedení bezprostředních a konkrétních konfiskačních právních aktů na jednotlivých konfiskovaných panstvích. Týkalo se to jak vyhotovení finančních odhadů, pozdějšího vykonávání správy po dobu setrvávání panství v rukou komory, tak skutečného předání panství novým nabyvatelům, zvaného „*Einräumung*“. Císařští komisaři a úředníci, působící „*in loco*“ zpravidla pouze ve trojici, se obávali vstoupit na území, které by nebylo vojensky zajištěno. Jak svědčí datace na některých taxacích a dalších konfiskačních dokumentech, aplikování konfiskace na vzdálenějších a vojensky nezajištěných územích se proto mnohdy odkládalo až do druhé poloviny dvacátých let a nejednou ještě déle.⁵⁴⁵ Ani tehdy se však úředníci zcela nezbavili strachu z nenadá-

KUBÍKOVÁ, A.: *Historická topografie Českého Krumlova (1424) 1459–1654*. Část II. JSH 72, 2003, s. 112.

(544) „An Hauptman zu Crumau, daß er Mathiasen Hölderle und Adamen Klastersky die IM von Niklasen Grykowsky und Adamen Lakauen als Rebellen, und unrecchten Possessorn heimgefallenen Höf und Gründe einräumen solle...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, červen 1620, fol. 48. KRÁL, P.: *Český Krumlov za habsburské komorní správy*, s. 399–422, zde s. 404–409. Podle Pavla Krále byl krumlovským hejtmánem roku 1620 Zikmund Turnovský z Turštejna a purkrabím Václav Hultzšporer z Hoštejna. Článek pojednávající o činnosti českokrumlovské městské kanceláře je bohužel doveden pouze do roku 1596, kdy byl ještě městským písařem Fridrich Litvín. K osobě písaře Klášterského je známo, že byl také držitelem dvora v okolí Českého Krumlova. TRACHTOVÁ, J.: *Vedení knih v městské kanceláři města Český Krumlov ve 2. polovině 16. století*. In: *Sborník Okresního archivu v Českém Krumlově 1983–1988*. Český Krumlov 1989, s. 19–36.

(545) V příslušné kapitole o odhadech moravských konfiskovaných statků je uveden postup taxačních komisí, jak jej již ve dvacátých letech 20. století zaznamenal František Hrubý. Je patrné, že se komisaři jen těžko dostavovali na ta panství, která se nacházela na územích

lého přepadení. Zprávy o podobných případech přicházely do Vídně, Brna, Prahy či Lince každou chvíli. Na určené místo v některých případech nedorazili ani jízdní poslové, kteří tam měli doručit korespondenci komisařů nebo vyhotovená konfiskační akta. Ztráta těchto dokumentů průběh konfiskačních kauz samozřejmě značně zpomalovala. Poslům i úředníkům proto bylo doporučováno, aby cestovali pouze pod vojenskou ochranou – buď s vlastním doprovodem, anebo aby se snažili využít ochrany přemísťujících se vojenských jednotek – a aby dávali přednost cestám bezpečným před cestami nejkratšími.⁵⁴⁶ Komisaři se skutečně obvykle kvůli nebezpečí nechali doprovázet družinou mušketýrů nebo se uchýlovali za hradby měst a zámků, kde byla umístěna císařská posádka. Do méně bezpečných oblastí se navíc mnohdy sami nevydávali a raději tam vysílali své podřízené. Přítomnost císařských vojáků měla kromě toho zvýšit autoritu komisařů v očích místních úředníků i obyvatelstva, které jen málokdy bylo novým pánům skutečně nakloněno.⁵⁴⁷

Uvedená opatření se samozřejmě týkala především těch panství, která se nacházela na územích ohrožených nepřátelským vojskem, jakými ve dvacátých letech 17. století byla například dominia rozkládající se na pomězi neklidné valašské oblasti nebo ve stejně neklidných Horních Rakousích.⁵⁴⁸ Celá řada poznámek v pramenech nejrůznějšího typu však upo-

zmítaných válkou a povstáními, což na Moravě představovala především oblast Valaška a moravsko-uherského pohraničí. V takových případech proběhlo vyhotovení odhadu a skutečné provedení konfiskace někdy až ke sklonku dvacátých let 17. století. HRUBÝ, F.: *Odbady konfiskovaných moravských velkostatků*, 1927, s. 124–149. K problematice dvorů v okolí Českého Krumlova MÜLLER, J.: *K počátku Nového Dvora u Českého Krumlova*. Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 32, 1995, s. 1–6; ZALOHA, J.: *Mzdy pracovních sil v panských dvorech na Českokrumlovsku počátkem 17. století*. JSH 36, 1967, s. 190–194. Za cenné informace děkuji dr. Josefu Hrdličkovi.

(546) Uvedené principy nebyly typické pouze pro počátek dvacátých let, kdy na Moravě probíhaly nejintenzivnější boje, ale pro celou dobu trvání třicetileté války. Doloženy jsou i ve čtyřicátých letech, kdy se do Čech, na Moravu i do Rakous boje opět vrátily. Lobkovičský úředník Samuel Horác Rožďalovský, jenž zamýšlel cestovat z Brna do Uherského Hradiště, vyčkával několik dní, zda se po této trase nebude přemísťovat nějaký vojenský oddíl, pod jehož ochranou by se mohl pohybovat. Když se žádného nedočkal, vydal se do Uherského Hradiště delší, ale bezpečnější trasou přes Židlochovice a Hodonín. Nocoval přitom výhradně v bezpečí městských hradeb. KNOZ, T.: *Zpráva o služební cestě*. Cesta lobkovičského úředníka Samuela Horáce Rožďalovského z roku 1648. In: Chocholáč, B. – Malíř, J. (edd.): *Pocta Janu Janákovi*. Brno 2002, s. 321–343.

(547) Při provádění „examinace“ na statku Dřevohostice a Bystřice pod Hostýnem roku 1646, které ležely v neklidné oblasti východní Moravy, doprovázela komisaře vojenská jednotka čítající třicet jezdců. Část komise se dokonce nedostavila na panství, ale dočasně zůstala v bezpečí blízkého zámku jednoho z komisařů, Albrechta Kotulinského z Kotulína. SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 72.

(548) KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, kap. Dřevohostice, s. 264–268; DOSTÁL,

zorníje na skutečnost, že podobné vojenské zajištění provázelo i právní kroky na územích podstatně klidnějších a že tedy bylo součástí exekutivní složky konfiskačního procesu. Byť jen proto, aby vojsko zabránilo případnému odporu ze strany vrchností či poddaných, anebo aby se tímto způsobem zamezilo rozkrádání konfiskovaného majetku. Ignaz Hübel popisuje, jak byly na počátku dvacátých let rakouské vyšetřovací a konfiskační komise doprovázeny vojenskými a policejními oddíly i na poměrně bezpečném území Dolních Rakous. Malý oddíl komisařů Štěpána z Heimu a Volfa Arnošta Faczyho se v říjnu roku 1620 skládal ze šesti jezdců a osmi mušketýrů. V jiných případech ale doprovázel komisaře dokonce zemský profous s dvaceti až třiceti jezdci. Tak silný oddíl již byl schopen bezpečnostně podpořit veškeré právní a exekuční úkony spojené s konfiskacemi, ale i ubránit se případnému útoku loupeživých band či vzbouřených sedláků. V jeho možnostech navíc bylo zatknout osoby, na které se vedle konfiskace vztahovala také císařská klatba a které měly být vzaty do vazby.⁵⁴⁹ V opravdu nebezpečných oblastech musely být exekuční akty zajištěny ještě většími vojenskými oddíly, s jejichž veliteli dojednávávali konfiskační komisaři koordinovaný postup. Akt konfiskace potom v některých případech skutečně připomínal malé vojenské tažení.⁵⁵⁰ Ve třicátých letech 17. století ve Slezsku působil v ozbrojeném oddílu zajišťujícím průběh zdejších konfiskací i známý císařský důstojník Rudolf Colloredo z Valsy.⁵⁵¹ Při vojenském zabírání konfiskátů asistovali také proviantmistři a vojenští ubytovatelé, kteří měli pomoci zajistit převádění výnosu statků ve prospěch armády, pořídit náležité primární seznamy majetků a platů, a vyhotovit všechny potřebné náležitosti a dobrozdání.⁵⁵² O finance plynoucí

F.: *Valašská povstání za třicetileté války (1621–1644)*. Praha 1956; STIEVE, F.: *Der oberösterreichische Bauernaufstand des Jahres 1626*. I–II. ²Linz 1904–1905; STRNADT, J.: *Bauernkrieg in Oberösterreich im Jahre 1626*. Linz 1925.

(549) HÜBEL, I.: *Die Ächtungen von Evangelischen*, s. 22; SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 72.

(550) HRUBÝ, F.: *Odbady konfiskovaných moravských velkostatků (1622–1623)*. ČMM 51, 1927, s. 124–149; KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 267. Podobné jednotky mušketýrů ve sledované době zajišťovaly nejen komise pořizující odhady konfiskovaných statků, ale i další právní úkony, ať již byly nebo nebyly bezprostředně související s konfiskačním procesem. Stejně tak zajišťovaly i úkony zcela jiného typu, např. doprovázely sedláky a vrchnostenské zaměstnance při některých polních pracích a při cestách vozů převážejících zásoby, popř. odvázejících vybavení zámků po nuceném prodeji statků v rámci konfiskací či po vydání Obnovných zřízení a protireformačních dekretů. Doba byla velmi nepokojná a šlechtici se obávali přepadení ze strany nejrůznějších band a v některých případech i řádných nepřátelských vojsk. V obecné rovině o tom KLUČINA, P.: *Třicetiletá válka*, kap. Hrůzy války, s. 212–249.

(551) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, 31. 5. 1635, fol. 197v.

(552) „Antwort an die Proviant und Quartier Commissarien, wegen – durch sie appre-

z těchto statků posléze pečovali vojenští účetní – „*Hof-Kriegs-Zahlmeister*“. Ti se měli postarat, aby mohl výnos z konfiskací v konkrétních případech plynout také na platy důstojníků nebo z něj mohly být placeny válečné operace.⁵⁵³

Poškození konfiskátů válečnými akcemi

Fyzická a ekonomická devastace šlechtických, církevních i městských statků, způsobená přítomností nebo průchodem vojenských jednotek, byla obecně přítomným problémem již v předbělohorské době. Vrchnostenská korespondence z té doby zahrnuje četné listy adresované zemským úředníkům i samotným velitelům vojenských oddílů se žádostmi o vyvedení vojáků z panství jejich pisatelů nebo o odklon trasy tažení na sousední statky. Před řádním nepřátelských vojáků se šlechtici i měšťané snažili sebe i své poddané ochránit kupováním ochranných listů zvaných „salvy guardie“. Ani to jim však velmi často nebylo co platné, ochranná posádka navíc pro dominium také znamenala dosti značnou finanční zátěž.⁵⁵⁴

Ač obvykle nebývají považovány za prameny k vojenským dějinám, také konfiskační materiály občas vykrešlují momentální válečnou situaci a s ní související utrpení obyvatelstva a ničení statků.⁵⁵⁵ Stížnosti na poškozování

hendierten Rebellen Güter in Österreich, der Verzeichnuß Gemäß, neben Einraumung, was sie diß falls weiter verrichten, und dann mit Gutachten berichten sollen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 2. 12. 1620, fol. 138v.

(553) „Erinnerung an Hof-Kriegs-Zahlmeister [Peter Suter], daß er von Herrn Gr. [Leonard Helfried] von Meggau vermög beschaffener Tractation, wegen Pfandhinlassung der Herrschaft Freystadt und adelichen Sitz zum Haus außer des Fraywalds, und Kapferhofs, neben n/38 fl. baar Geld, und m/10 in Silbergeschmid, den Überrest bis zu Complirung 165 670 fl. an richtigen benannten Schulden empfahren, und bey Raitung einstellen wolle...“ TAMTĚŽ, kn. 168, 23. 10. 1620, fol. 121v. WINKELBAUER, T.: *Nervus belli bohemici*, s. 173–223; PÁNEK, J.: *Knihy habsburské Dvorské pokladny*, s. 173–181; PÁLFFY, G.: *Die Akten und Protokolle des Wiener Hofkriegsrates im 16. und 17. Jabrbundert*. In: Pauser, J. – Scheutz, M. – Winkelbauer, T. (edd.): *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch. Wien – München 2004, s. 182–196 (zde uvedena další literatura).

(554) KLUČINA, P.: *Třicetiletá válka*, s. 294–313; MATĚJEK, F.: *Škody způsobené na Moravě řádním vojákům za třicetileté války*. ČMM 113, 1994, s. 83–94.

(555) Stížnosti na řádění vojska bývají v poslední době někdy považovány za dobové topoi, které ne vždy vyjadřují skutečný stav věci. Podobné stížnosti na řádění vojsk byly totiž obvyklou součástí nejrůznějších suplik, žádostí a zdůvodnění již před třicetiletou válkou a měly mimo jiné za cíl dosáhnout vyvedení vojska z kvartýrů na určitém panství, odklonění tažení vojenského útvaru z daného panství, anebo například odpuštění daní. Součástí nejrůznějších suplik, ale i soukromé korespondence, jsou stížnosti na řádění vojska velmi často a zajisté je nelze hodnotit zjednodušeně nebo jednostranně. V materiálech císařské dvorské komory se objevují formulace typu „Einquartierungen der Soldatesca, erlittenen völligen Ruin“. Pavel Skála ze Zhoře hovoří o „svévolnosti císařských vojáků“. TIEFTRUNK, K. (ED.):

pozemkového majetku lze zaznamenat po celou dobu trvání konfiskačního procesu. Postup armád měl v tomto ohledu nedozírné následky pro všechny zúčastněné strany. Nejtěžší ho samozřejmě pocítovalo selské poddanské obyvatelstvo, ubližoval ovšem i držitelům statků, včetně císařské dvorské komory a nových nabyvatelů. Oddíly všech armád braly sedlákům úrodu. Pálily vesnice, kterými prošly, aby se posléze nemohly stát zdrojem pro nepřátelské vojsko. Ubytované oddíly postupně vesnice a města vyjídaly, a v některých případech je těsně před svým odchodem dokázaly zcela zruinovat.⁵⁵⁶ Nic nepomohla ani opakovaná nařízení císaře Ferdinanda II., která podobná řádění přísně zakazovala a velitelům císařských vojsk nařizovala dohlédnout na disciplínu svých podřízených.⁵⁵⁷

Materiály císařské dvorské komory sice nemohou četností ani expresivitou vyjádření soutěžit s dobovými prameny subjektivní povahy, vyjadřují se ovšem jasně prostřednictvím ekonomických údajů, jež měly pro konfiskační proces zároveň i právní konsekvence. Ubytování vojska na statku nebo tažení armádních oddílů některé z válčících stran obvykle mělo za následek zruinování daného místa. Pro císařskou pokladnu to podle opakujících se vyjádření úředníků dvorské komory vždy představovalo potíže. Skutečná hodnota válkou poškozeného statku se velmi často značně lišila od tabulkové hodnoty vyjádřené v taxaci. Císařská dvorská komora se zdráhala přebírat zcela zničené konfiskované statky, neboť by spolu s panstvím musela převzít vyšší dluh, než kolik činil momentální výtěžek statku. V takových případech se snažila ponechat pozemkový majetek obviněné osobě a konfiskaci převést na peněžní splátku. Ekonomické sanování statku by totiž pro císařskou dvorskou komoru znamenalo vynaložení značných prostředků, které vylučovaly jakoukoliv výhodnost konfiskace. Nalézt kupce pro zruinovaný statek se při převaze nabídky nad poptávkou, již lze

Pavel Skála ze Zboře, *Historie česká*. V, s. 188–189, 196–197. K tomu LANGER, H.: *Hortus bellicus*. Der Dreißigjährige Krieg. Eine Kulturgeschichte. Leipzig 1978. Zajímavým způsobem o vztahu mezi prezentováním „hrůz války“ a skutečnosti CHONÉ, P.: *Die Kriegsdarstellungen Jacques Callots: Realität als Theorie*. In: Krusenstjern, B. v. – Medick, H. (edd.): *Zwischen Alltag und Katastrophe. Der Dreißigjährige Krieg aus der Nähe*. Göttingen 1999, s. 409–425. Skutečnost, že průběh války mohl pro konkrétní oblast přinést nejen ničení, ale také ekonomický prospěch daný např. dodávkami vína, potravin a dalších komodit pro vojsko, doložili Erich Landsteiner a Andreas Weigl. LANDSTEINER, E. – WEIGL, A.: „*Sonstien finden wir die Sachen sehr übel aufm Landt beschaffen*.“ Krieg und lokale Gesellschaft in Niederösterreich (1618–1621). In: Tamtěž, s. 229–272.

(556) Podobný příklad lze nalézt na statku Brandýs nad Orlicí. DVORSKÝ, F. (ED.): *Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna*. II. Praha 1895, s. 85; KNOZ, T.: *Drávoz Karla staršího z Žerotína*, s. 100–102. Kardinál Dietrichstein podával časté stížnosti na řádící vojsko, mj. i na markýze Jeronýma Caraffu de Montenegro. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 436, kart. 145, srpen 1624; BALCÁREK, P.: *Papežské vojsko na Moravě*, s. 127–142.

(557) MATĚJEK, F.: *Škody způsobené na Moravě řádním vojákem za třicetileté války*, s. 85.

ve dvacátých a třicátých letech 17. století zaznamenat, mnohdy dlouho nedařilo. Nabyvatelé takových konfiskátů potom obvykle požadovali snížení ceny statku a někdy i vypracování nové taxace, která by utrpěné škody vzala v úvahu. Jestliže komora některý z konfiskátů nemohla ihned prodat či předat novému držiteli, hrozilo s každou novou vojenskou kampaní nebo s každým nájezdem hord zdivočelých vojenských dezertérů nebezpečí zničení statku a tím i dalších finančních ztrát pro státní pokladnu. Pak nezbyvalo nic jiného nežli vypisovat zvláštní kontribuce a obligace, z nichž by ze ztráty hradily.⁵⁵⁸

S postupující válkou a všeobecnou krizí tedy bylo „zu diesen schwären Zeiten“ stále více nevyhnutelné brát při převodech konfiskovaných statků v úvahu také poškození jednotlivých dominií, jež byla předmětem konfiskačního procesu, pohyby vojsk a válečné události. Podle vyjádření Františka Matějka byly konfiskované statky, které se dočasně ocitly bez jakékoliv správy a ochrany (obzvláště pokud jejich původní páni byli vsazeni do vězení nebo utekli do emigrace) vystaveny podstatně většímu tlaku nežli statky katolických nebo loajálních pánů. „Rebellen-Güter“ většinou neměl kdo fyzicky chránit.⁵⁵⁹ Konfiskovaní šlechtici ostatně neměli právní nárok uzavírat s veliteli císařských jednotek „salvy guardie“ ani pokud zůstali v zemi. Podle Matějka tak bylo mnoho konfiskovaných panství ekonomicky naprosto rozvráceno. Na břeclavském panství „Hauptrebela“ Ladislava Velena ze Žerotína bylo pokradeno 3 300 kusů dobytka, na soused-

(558) „...durch die stette Einquartungen der Soldatesca, erlitenen völligen Ruin [...] Contribution...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 335, fol. 171v–175v. Jiným, nikoliv ovšem lepším řešením vzniklé situace, bylo zavedení vojska na vybrané, jiné nežli konfiskované statky, popř. sanování vojska přímým rekvírováním úrody obilí, dobytka či jiného majetku. V době valdštejských konfiskací již byl dokonce pro takový postup jmenován zvláštní generální komisař, kterým byl Reinhard z Walmerode. Ani snaha o kontrolu tohoto typu, svého druhu řízení směřování vyjídání, loupení a ničení ze strany císařské armády, ovšem nepřinášela větší užitek. Pro místní obyvatelstvo neznamenal žádný ulehčení, spíše naopak, neboť vojáci se při svém počínání tentokrát cítili být zaštitěni nejen svými nejbližšími veliteli, jak tomu obvykle bylo v minulosti, ale dokonce i císařovými právními akty. Užitek tento postup nakonec nejspíše nepřinesl ani státní pokladně, protože podobnou praxí se řídily také nepřátelské armády. A ty samozřejmě konfiskované statky spravované komorou nebo přidělené císařovým blízkým nikterak nešetřily.

(559) Stav poničení byl samozřejmě závislý i na tom, jak bylo které panství geograficky situováno a nakolik bylo v závislosti na své poloze vystaveno různým útokům, tažením a průjezdům spížních oddílů. V tomto ohledu platí, že ani v rámci jednoho panství nebyl stav poničení rovnoměrně rozprostřen na celém jeho území. Na náměštském a rosickém panství, jejichž jádra s rezidenčními městečky ležela na hlavní cestě z Třebíče do Brna, se v dobách zvýšeného nebezpečí všechen dobytek soustřeďoval do dvora v Mohelně, který se nacházel v jižním cípu náměštského panství a ležel zcela mimo jakékoliv důležitější cesty. MZA BRNO, G 10, Sběrka rukopisů, Kopiař Karla st. ze Žerotína, inv. č. 755, fol. 16v; KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 309–310.

ním čejkovickém panství Jana Adama z Víckova dokonce více jak tři a půl tisíce kusů. Podle údajů podávaných taxačními dokumenty a konfiskačním protokolem (sestavovatelé těchto aktů na rozdíl od úředníků potencionálních kupců neměli příliš důvodů uvádět o ztrátách nadnesená čísla) bylo na patnácti jihomoravských konfiskovaných panstvích rabujícími vojáky ukradeno celkem více jak 23 000 kusů dobytka. Podobně tomu bylo se zbíhajícíím poddanským obyvatelstvem, vrchnostenskými a poddanskými budovami, s mobiliářem. Ochromeny byly veškeré výnosy, rozvoj řemesel i zemědělské produkce.⁵⁶⁰ Úředníky císařské dvorské komory tento stav nutil, aby se snažili stále více devastované konfiskáty co nejdříve prodat. Jejich potencionální kupci naopak usilovali, aby byl při prodeji více brán na zřetel skutečný stav panství a nikoliv pouze tabulkové taxační ceny.⁵⁶¹

Na základě přípisů císařské dvorské komory byli zemští místodržící ve spolupráci se zemskými komorami nuceni za tímto účelem jmenovat speciální komise, které by opakovaně prováděly ohledání majetku⁵⁶² a přesně by zjistily rozsah jeho poškození, popřípadě celkové zničení.⁵⁶³ Cílem takto provedené specifikace dokonce v některých přesně vymezených případech bylo další finanční řešení konfiskačního případu. K přehodnocení kupní ceny docházelo obvykle tehdy, kdy nabyvatelem byla osoba výrazně zasloužilá o císaře a Rakouský dům, jakou byl například nabyvatel někdejšího trčkovského Opočna, hrabě Oktavián Piccolomini. Některé ob-

(560) MATĚJEK, F.: *Škody způsobené na Moravě*, s. 84.

(561) Zajímavý případ tohoto typu se udál v souvislosti s několikrát zmiňovanou konfiskací panství Dřevohostice a jeho předáním Zdeňku Vojtěchu Popelovi, resp. Václavu Eusebiovi z Lobkovic. Lobkovičtí úředníci se museli vyrovnat s otázkou vážného poničení panství jako důsledku válečných kampaní, které v oblasti probíhaly, a zdaleka se ani vzájemně nemohli shodnout na míře poničení či na způsobech řešení. Jedním z „vedlejších produktů“ jejich jednání byla diskuse o nutnosti vnímání skutečného stavu poškození, a nikoliv pouhého mechanického vycházení z teoretických tabulkových cen jednotlivých ekonomických položek. Podobná diskuse byla zřejmě v průběhu třicetileté války obecnější a občas ji lze vycítit i z konfiskačních materiálů. SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Hammarova protestace ze 14. I. 1647, fol. 65–84; KNOZ, T.: *Državy Karla staršího zc Žerotína*, s. 261–262.

(562) „An die Schlesische Kammer um Bericht und Gutachten, über Joachim von Niemitz gebettene Freymachung, und erbeienthümlicher Einraumung des Gutein Tadelwitz: [...] Und bishero recognoscirt würdet, zu Verhütung d. zu diesen schwären Zeiten und Laufen besorgenden völligen Ruin, und Einsinkens desselben, wiederum freygemacht, und zu Erb- und Eigen-Rechten wie vor diesem, zugestalt werden wollte, allerunterthänigist bittend einkommen, das haben die Herrn ob dem Einfluß mit mehrern zu ersehen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 334, 31. 8. 1632, fol. 441.

(563) „...besorgende völlige Ruin...“; „Kays. Befehl an BK, wasmassen Sie den Obrist Lieutenant Magdaniel zu Habhaftwerdung deren ihm zu Gnadens Remuneration ausgezeichneten Quoten, das alt Trzkische Gut doppelten Jungkhauß genannt, samt aller deren Appertinentien, wie es selbiger Landtafel einverleibt, wirklichen einräumen, und in Posses geben solle.“ TAMTĚŽ, kn. 334, fol. 441; kn. 335, fol. 293.

zvláště poškozené části statku, například lesy, byly účetně odděleny, což znamenalo finanční očištění vlastního jádra statku. Zbytek byl „oddlužen“ a byl prodán císařskou dvorskou komorou jiné osobě. Císařští úředníci si byli škod způsobených na konfiskovaných statcích dobře vědomi. Někdy jimi dokonce argumentovali, pokud chtěli vyjít vstříc konkrétním osobám v jejich finančních či majetkových nárocích. „*Schaden und Verluste*“, utrpené během českého stavovského povstání nebo v období před prodejem panství nabyvateli, byly v takových případech řešeny slevou z původní kupní ceny, anebo finančními kompenzacemi.⁵⁶⁴

Přidělení konfiskátu jako náhrada za statky poškozené válkou

Již v době stavovského povstání vyhlásilo české direktorium, že se o konfiskáty po „*zpronevěřilých synech vlasti*“ mohou přihlásit ti představitelé stavů, kteří se svým podpisem připojili k povstání a jimž byly jejich vlastní statky buď zcela odebrány císařským vojskem, anebo alespoň z větší části zničeny v důsledku nepřátelských vojenských tažení. V Čechách se to týkalo především jižních a jihozápadních Čech, postižených výše uváděným tažením Karla Bonaventury Buquoye a Dona Baltazara Marradase.⁵⁶⁵ Čeští direktori i další účastníci českého zemského sněmu v době povstání přitom poměrně přísně dbali na to, aby byla zvážena jak míra postižení předmětných statků, tak i míra aktivity uchazečů o takovou konfiskaci v řadách stavovského vojska. V případě, že byl uchazeč v tomto ohledu uznán za dostatečně způsobilého a zasloužilého, byl mu dán do držení statek konfiskovaný některému z příznivců císařské strany. Pokud byly zásluhy takové osoby ohodnoceny jako pouze průměrné, byl jí velmi často dán konfiskát pouze do správy. Výtěžek z hospodaření statku za takovýchto okolností plynul správci, ale oficiálně majetek zůstával stále v držení direktoria, respective v držení jím v daném okamžiku kontrolované české královské dvorské komory. V obou případech byly statky uchazečům přidělovány především v oblasti východních Čech, které direktorium ovládalo nejen „de jure“, ale také fakticky prostřednictvím svého vojska. Postup českých direktorů s jistým zpožděním zopakovalo také direktorium moravské. V jeho případě byly jako předmět kompenzací vyhlášeny především jižní a jihozápadní části země, poničené jednak tažením plukovníka Dampierra, jednak vojenskou kampaní vrcholící bitvou u Dolních Věstonic. Nebylo zřejmé

(564) Tak tomu bylo v případě říšského dvorského sekretáře Jana Hubera: „...nicht weniger in den Böhmischen Unruhen und Rebellion grossen Schaden und Verlust seines gebarten Vermögens erlitten...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 30. 4. 1622, fol. 286.

(565) JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zboře, Historie česká*, s. 124.

náhodou, že se v Čechách a na Moravě o konfiskace z válečných ztrát přihlásily především ty osoby, které samy seděly v povstaleckých orgánech a měly přístup k dostatečnému množství informací, jež se týkaly jak vojenské situace, tak i z ní vyplývajících opatření v oblasti konfiskací i kompenzací válečných ztrát. Již v počáteční fázi konfiskací se tedy začala projevovat skutečnost, která později byla jedním ze základních atributů celého procesu. Konfiskace se staly výhodným způsobem, jak alespoň vybraným a dostatečně vlivným osobám kompenzovat potíže a škody spojené s vojenskými taženými.⁵⁶⁶ V konkrétním případě stavovských konfiskací ovšem direktoriem nastolený právní stav netrval nijak dlouho, takže nabyvatelé o své kompenzací zdůvodněné a do dědičné držby získané statky buď brzy zase přišli, anebo je ekonomicky znehodnotila další vojenská tažení.

Naprostou stejným způsobem a podle téhož zemského zvyku postupoval i císař Ferdinand II. Poté, co převzalo jeho vojsko iniciativu, začali se hlásit jeho příznivci s majetkovými nároky, zdůvodněnými poškozením vlastních panství a statků předchozími válečnými operacemi nepřítel. Jedním z prvních případů a svým způsobem i modelovým příkladem zřejmě byla kauza Kryštofa z Kochtic, který na základě císařova dobrozdání z 25. září 1621 získal do svobodné dědičné držby konfiskovaný statek Mezilesí v Kladském hrabství.⁵⁶⁷ Kryštof z Kochtic podle textu dokumentu sloužil Rakouskému domu mnoha způsoby, věrně a poslušně, a byl na svých statcích značně poškozen během neklidu v Čechách.⁵⁶⁸ V uvedeném případě ovšem lze předpokládat, že kromě oficiálního zdůvodnění poškozením panství hrálo svou roli i zdůraznění Kryštofovy věrnosti v protikladu k působení jeho příbuzného Ondřeje z Kochtic, který se účastnil povstání, emigroval, později se připojil k dánskému vojsku a stal se dokonce jeho plukovníkem.⁵⁶⁹ Formulaci, jež dává do vzájemné souvislosti na jedné straně dlouhou a věrnou službu panovníkovi a jeho domu – „*hochlöblichem Erz-Hause Oesterreich lange Jahre hero treu geleister Dienst*“ – a na druhé straně utrpěné škody – „*erlittenen Schaden auch bey unterschiedlichen*

(566) Na svatoadventním zemském sněmu v Olomouci roku 1619 byla „soutěž“ o statky konfiskované příznivcům císaře vyhlášena artikulem „Strany obyvatelův, kteříž od nepřítel škodu vzali“. MZA BRNO, Stavovské rukopisy, Památky sněmovní, sv. 7, fol. 163. URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, L. (ED.): *Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů*. Praha 1979; MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 23.

(567) Jako varianta bylo ještě navrhováno slezské panství Albrechtice (Ulbersdorf).

(568) „An Fürst von Liechtenstein de dato in Wien den 25. Septembris Anno 1621, Gutachten über Christophen von Kochtitz, gebettener Verwilligung des Guts Mittelwalde: [...] viel Weg treu und gehorsambist...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 333, 25. 9. 1621, fol. 26v.

(569) ZUKAL, J.: *Slezské konfiskace*, s. 104, 108, 141.

ihme aufgetragenen Verzichtungen“ – je možno považovat za specifický ustálený formulační vzorec konfiskačního procesu. V uvedené základní podobě byl argument kompenzace za utrpěné ztráty použit v komorních materiálech za nejrůznějších okolností v průběhu celých dvacátých let: Například v souvislosti s Mansfeldovým tažením v přípisu slezské komoře, na jehož základě měla zajistit předání lenního statku Schmalz ve Vratislavském knížectví Michaelu Starzensovi;⁵⁷⁰ anebo na sklonku dvacátých let v souvislosti s osobou hejtmána Arnošta z Feldhafen, jemuž byly kompenzovány škody způsobené hornorakouským selským povstáním z roku 1626.⁵⁷¹

Zisky vojenských velitelů

I přes velmi podrobnou informaci podanou Tomášem V. Bílkem je přesné určení zisků vojenských velitelů a důstojníků nemožné.⁵⁷² Řada z nich totiž zastávala i nejrůznější dvorské a úřední funkce a důvod ocenění jejich služeb přidělením konfiskátu nebyl v komorních materiálech vždy jednoznačně určen.⁵⁷³ V některých případech se však přece jen v konfis-

(570) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 334, 16. 5. 1626, fol. 20.

(571) Přisečnice (Presnic) byly statkem zabaveným komorou, před konfiskací patřícím Samsonu Schindlerovi. TAMTÉŽ, kn. 334, fol. 166. Někdy je poměrně obtížné určit, v kterých konkrétních případech se jedná o „kompenzaci“ toho typu, který by bylo možno zařadit do kategorie „vojenský aspekt“. Tedy jednak do kompenzací za ztráty způsobené vojskem, jednak do kompenzací za výdaje vojenských velitelů, investované do verbování vojska a vojenských tažení, popř. jako kompenzace za samotný plat císařských (a v první etapě povstání i proticísařských) důstojníků, který císařská pokladna velmi často a velmi dlouho dlužila jednotlivým osobám. V úředních zápisech císařské dvorské komory se totiž mnohdy hovoří pouze o vyrovnání [Recompens], bez bližšího zdůvodnění. Nelze například nikdy s naprostou jistotou potvrdit, jestli Karel Hanibal z Donína své statky v Opolsku a Ratibořsku získal jako císařský plukovník a nebo jako zemský rychtář [Landesvogt] ve Slezsku. TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 414v, 416.

(572) Bílek v této souvislosti uvádí některá jména: Baltazar Marradas, Karel Bonaventura Buquoy, Martin Huerta, Julius Jindřich Saský, Volf Ilburk z Vřesovic, Achilles de Soye, Volf z Mansfeldu, Filip ze Salmu, Jan Jakub z Kolnbergu, Theodor Teimhausen, Vilém Vratislav z Mitrovic, Jan Ritz z Lichtensfeldu, Kašpar Stadion, Jindřich Paradis z Escheide. BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. CXXIII–CXXV. Harald Tersch ovšem doložil, že okruh osob profitujících z války značně přesahoval prostředí vojenských velitelů a že se mezi nimi objevili jak civilní „profitéři“ (František Kryštof Khevenhüller, Jan Křtitel z Verdenberga), tak i „náboženská aktivisté“ (Jan Maxmilián z Lamberga). TERSCH, H.: *Gottes Ballspiel. Der Krieg in Selbstzeugnissen aus dem Umkreis des Kaiserhofes (1619–1650)*. In: Krusenstjern, B. v. – Medick, H. (ed.): *Zwischen Alltag und Katastrophe. Der Dreißigjährige Krieg aus der Nähe*. Göttingen 1999, s. 427–465.

(573) Typickým příkladem byl Seifried Kryštof Breuner, jenž byl nejen císařským plukovníkem a válečným dvorským radou a prezidentem císařské válečné rady, ale také nositelem mnoha „civilních“ úřadů. HHSTA WIEN, Archiv Grafenegg, Familienarchiv Breuner, Bd.

kačních aktech vyskytl zápis, který hovoří o zisku konfiskátu jako ocenění důstojníka za dosavadní válečné služby.⁵⁷⁴ Ty jsou označeny dobovým pojmem „*Kriegs-Verdienste*“.⁵⁷⁵ Podobným určením je také přidělení konfiskátu jako finanční kompenzace za finanční ztráty velitelů, kteří ze svých prostředků hradili verbování vojska nebo vojenskou kampaň. Tehdy se hovoří o vydáních na „*Kriegs-Volk*“.⁵⁷⁶

Odměna za vojenskou službu a válečné zásluhy navíc mohla být usku- tečněna i jiným způsobem nežli bezprostředním přidělení statku či zvý- hodněným prodejem konfiskátu. Důstojníkům bylo velmi často placeno v hotových penězích, přičemž bylo pouze zaznamenáno, že pocházejí z konfiskačních prostředků – „*Konfiscations-Mittel*“. Původ těchto peněz zpravidla nelze jednoznačně specifikovat. Komora navíc v době vyplácení vojsk vypisovala obligace, z jejichž výtěžku posléze důstojníky platila. Pří- kladem může být vyplacení kapitána Felixe Dornhause Wittona a prapor- číka Ferdinanda Hofmanna v červenci roku 1621.⁵⁷⁷ Stejný mechanismus byl použit i při hledání finančních prostředků pro vyplacení nejrůznějších náhrad za škody, způsobené císařskou armádou fyzickým i právnickým osobám. Samozřejmě, že se podobné náhrady opět platily pouze takovým osobám, které měly pro císaře obzvláštní důležitost, takže se peníze ne- stále přelévaly v relativně početně omezeném okruhu panovníkových pří- vrženců.⁵⁷⁸

Placení „služného“ z konfiskačních prostředků a přidělování konfis- kovaných statků jako náhrady za služby císaři na válečném poli začalo

9. Obecnou charakteristiku raně novověkého vojenského velitele od „renesančního kondoti- éra“ k „baroknímu žoldněři“ podali Michael Mallett a Geoffrey Parker. MALLETT, M.: *Der Condottiere*. In: Garin, E. (edd.): *Der Mensch der Renaissance*. Frankfurt/M – New York 1990, s. 49–78; PARKER, G.: *Der Soldat*, s. 47–81.

(574) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 333, 19. 6. 1623, fol. 194.

(575) „Resolution an die Böhmische Kammer, daß dem Obrist Lieutenant Herrn Maxi- milian Pechlern von Memmingen das begehrte Gut Poschna in Abschlag seines hinterstelligen Kriegs-Verdienens Lehenweis überlassen, wegen das Gütl Munich aber erstlich der Aus- schlag der durch sie Kammer angedeutene Beschaffenheit erwartet werden solle...“ TAMTĚŽ, kn. 334, 17. 4. 1626, fol. 15, 31. V některých případech se „Kriegs-Verdienste“ vztahovaly i na mi- nulé války a tažení za hranice, např. na tažení do Polska nebo do Uher. HKA WIEN, Gedenkbü- cher, Österreichische Reihe, kn. 168, fol. 297.

(576) Taková vydání opakovaně prokazoval např. Adam Erdman Trčka z Lípy. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 334, 2. 10. 1627, fol. 119.

(577) Příkladem obligace, resp. „baar“ vyplacení, jsou „Hauptmann“ Felix Dornhans Witton a „Fahnrich“ Ferdinand Hofmann, kterým mělo být vyplaceno 6 520 fl. HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 14. 7. 1621, fol. 206.

(578) WINKELBAUER, T.: *Nervus belli bohemici*, s. 173–223; TYŽ: *Österreichische Geschichte*. Teil 1, kap. Kriegswesen und Finanzen, s. 409–530, zde s. 481–486. Zde také obecnější roz- bor financování třicetileté války a odkazy na další literaturu.

hned s prvními taženími stavovského povstání a třicetileté války. Samozřejmě lze jen obtížně statisticky vymezit, jaké procento z takto obdarovaných důstojníků chápalo zisk v podobě statků z pobělohorských konfiskací pouze jako finanční prostředek a nabytý statek obratem prodalo. V době válečné nejistoty a rychlého pustošení statků to byl ostatně ze strany vojáků, kteří obvykle neměli stálé působiště a se svým plukem se neustále pohybovali z místa na místo, logický postup. Jistá část vojenských osob se ovšem již ve dvacátých letech rozhodla si statky alespoň po určitou dobu ponechat a prostřednictvím úřednického aparátu na nich hospodařit.⁵⁷⁹

Největšími zisky z pobělohorských konfiskací se v tomto období nepochybně mohl vykázat Albrecht z Valdštejna, jenž se stal ztělesněním vojévůdce, který své úspěchy transformoval do majetkových zisků z pobělohorských konfiskací. Souviselo to s Valdštejnovým individuálním zaměřením, s jeho ambicemi, plány, záměry a obchodními schopnostmi. V nich měly konfiskace a manipulace s pozemkovým majetkem stejně důležité místo, jako jeho vojensko-politická kariéra. Jistě není náhodou, že první zápis v pamětní knize české expedice císařské dvorské komory, týkající se konfiskací, je věnován případu Albrechta z Valdštejna a že konfiskace majetku Valdštejna v polovině třicátých let české konfiskace uzavírají. Zmiňovaný první zápis je ze 17. února 1621 a Valdštejn podle něj za (pouhých) 60 000 zlatých získal někdejší jičínské panství. Nízká prodejní cena Jičína, konfiskovaného Smiřickým, je zdůvodněna právě Valdštejnovými zásluhami ve vojenské oblasti. Zapisující úředník neopomněl zdůraznit Valdštejnovu momentální vojenskou hodnost císařského plukovníka. Uvedený zisk Jičína ve Valdštejnově kariéře znamenal podstatně více nežli jeho následující zisky a majetkové přesuny různých drobnějších konfiskátů. Byla to významná etapa na cestě k hodnosti frýdlantského vévody i k funkci velitele císařské armády.⁵⁸⁰ Zmiňovanému prvnímu Valdštejnovu zisku předcházelo nejen období Valdštejnovy „zrady“ během moravského stavovského povstání, ale také celá jedna etapa jeho vojenského tažení ve službách císaře. Josef Janáček si povšiml, že Valdštejn po celou druhou polovinu roku 1619 a posléze po celý rok 1620 verboval vojsko, rozšiřoval svůj pluk a vyvíjel významnou aktivitu ve vojenské oblasti. Jejím cílem měla být porážka stavovského povstání. Dne 2. ledna 1620 získal od císaře

(579) KLUCINA, P.: *Třicetiletá válka*, kap. Armády, s. 28–42.

(580) V pamětních knihách císařské komory lze zaznamenat, jak se s postupujícím časem a pokračující vojenskou kariérou Albrechta z Valdštejna proměňuje jeho titulatura. V rezoluci ohledně Jičína je osloven jako „Obrist Waldstein“, tedy jako císařský důstojník, později je užívána titulatura „Herzog von Friedland“. V materiálech pocházejících z období po Valdštejnově pádu je nazýván pouze „er von Friedland“ bez dalšího titulu a jemu konfiskované statky „friedländische Güter“.

svolení, aby mohl velet pluku čítajícímu 1 500 kyrysníků a 500 arkebuzírů. Tím se stal plukovníkem velícím největšímu počtu vojáků v celé císařské i ligistické armádě. Valdštejn ovšem veškeré tyto aktivity ani zdaleka neprováděl nezištně. Zpravidla bývá uváděno, že se ve vztahu k ideám císařské strany velmi lišil od svého kolegy Jana Tscherclaese Tillyho.⁵⁸¹ Valdštejn po celou dobu své první válečné kampaně na počátku třicetileté války pečlivě shromažďoval veškeré účty a dokumenty. Ty posléze mínil předložit k proplacení císařské válečné pokladně. Velmi rychle se ukázalo, že pro Valdštejna byla válka především výnosným podnikáním a že jeho bezprostřední součástí byly i nejrůznější finanční operace s konfiskáty. Dochované dokumenty neumožňují dopočítat se skutečných Valdštejnových nákladů na verbování vojska, jeho vydržování a vedení kampaní (zdá se, že účty nesouhlasily již v okamžiku, kdy vyšly z Valdštejnovy kanceláře). Je nicméně jisté, že byly poprvé předloženy Ferdinandovi II. k „celkovému“ vyúčtování již v lednu roku 1620. Operace tohoto typu provázely celý rok 1620 a všeobecně vedly k výše uváděné události, tj. k převodu konfiskovaného jičínského panství na Albrechta z Valdštejna. Během celých dvacátých let posléze Valdštejn (ne nadarmo mnohými historiky považovaný spíše za podnikatele ve vojenství nežli za vojevůdce) velmi cílevědomě využíval pevného spojení mezi vojenským a finančním aspektem vedení války na jedné straně a procesem konfiskací na straně druhé.⁵⁸²

Od roku 1620 se Valdštejn vyskytoval v dokumentech císařské dvorské komory jako nabyvatel konfiskovaných statků velmi často. Během roku 1621 proběhl analogický proces, jaký bylo možno sledovat v případě Jičína, také v souvislosti s dominii Frýdlant a Liberec,⁵⁸³ roku 1622 se statkem Oberdorf/Bozejów ve Slezsku,⁵⁸⁴ roku 1623 se severočeskými statky Rož-

(581) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, k osobnosti Tillyho především s. 213–214. Srov. též TYŽ: *Valdštejnova pomsta*, především s. 339–358. Peter Englund označil Tillyho za idealistu, zatímco Valdštejn podle něj byl cynickým oportunistou. ENGLUND, P.: *Nepokojná léta*, s. 96–104.

(582) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, kap. Velký vzestup, s. 195–302; GINDELY, A.: *Waldstein während seines ersten Generalats im Lichte der gleichzeitigen Quellen 1625–1630*. I. Prag – Leipzig 1886, s. 21–22; OBERLEITNER, K.: *Beiträge zur Geschichte des Dreißigjährigen Krieges mit besonderer Berücksichtigung des österreichischen Finanz- und Kriegswesen*. AÖG 19, 1958, zde s. 1–48, s. 24–27; KOVÁŘ, M.: *Albrecht z Valdštejna – hospodář a podnikatel*, s. 194–199.

(583) „Gutachten an Fürst Liechtenstein de dato 22ten Novembris Anno 1621. Über die von Albrecht von Wallenstein gebetene kaufliche Hinterlassung deren Güter Pfandweis possessierten zwo Herrschaften Friedland und Reichenberg betroffen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 333, 26. II. 1621, fol. 35.

(584) „Befehl an die Schlesische Kammer de dato 18. Junius Anno 1621, des Rebellen Gut Obersdorf Albrechten von Wallenstein samt allen Pertinentien zu apprehedieren...“ TAMTÉŽ, kn. 333, 18. 6. 1621, fol. 67.

ďalovice, Ronov, Vartenberk, Dubenec, Rokošín a Velká Basta.⁵⁸⁵ Nově jmenovaný frýdlantský vévoda přitom mínil ze situace vytěžit, co se dalo. Ve svých opakovaných přípisech panovníkovi i komoře si stěžoval na špatný stav přidělených panství, jež údajně utrpěly „*beckliche Schaden*“, a požadoval snížení kupní ceny.⁵⁸⁶ Jeho postavení u císařského dvora bylo ve dvacátých letech i v tomto ohledu výjimečné a Valdštejn si nepochybně mohl dovolit více, než na co si troufali další nabyvatelé statků z řad armády. Zároveň není vyloučeno, že i tímto způsobem u vídeňského aparátu postupně strádal záporné body, které se mu měly vymstít o deset let později.

Na počátku dvacátých let lze Valdštejnovy zisky dávat do souvislosti s jeho pomocí císaři během stavovského povstání i během první fáze válečných operací. Kolem poloviny dvacátých let se načas jeho jméno z materiálů císařské dvorské komory vytratilo. Valdštejn ovšem ani v této době nepřestal být aktivní a s pomocí svého příbuzného a tehdejšího nejvyššího českého hofmistra Adama mladšího z Valdštejna se intenzivně věnoval komplikovaným obchodům s dříve nabytými konfiskáty. Výsledkem bylo vytvoření nebývalé soustavy držav na severu Českého království.⁵⁸⁷ Druhá etapa Valdštejnových zisků z pobělohorských konfiskací začala na sklonku roku 1626 a nejspíše ji lze spojit s prvním generalátem frýdlantského vévody, dánskou válkou a vévodovým nejnovějším tažením do Uher a do Slezska.⁵⁸⁸ Valdštejn tehdy zvítězil v soutěži o lenní statek Bieberath nad Leonardem Helfriedem z Meggau.⁵⁸⁹ Jeho zisky v této etapě války ovšem pokračovaly. Během roku 1627 mu byl s velkou slevou prodán statek Branné po Václavu Zárubovi z Hustiřan.⁵⁹⁰ Potom již opět prodeje konfiskátů Valdštejnovi postupně ustávaly. Ještě než upadl definitivně v nemi-

(585) „An Fürst von Liechtenstein de dato 18ten Februaris Anno 1623...“ TAMTÉŽ, kn. 333, 18. 2. 1623, fol. 130v.

(586) „An Fürst von Liechtenstein de dato 11ten Februaris Anno 1623...“ TAMTÉŽ, kn. 333, II. 2. 1623, fol. 129.

(587) ERNSTBERGER, A.: *Wallenstein als Volkswirt im Herzogthum Friedland*. Reichenberg 1929; GINDELY, A.: *Waldstein während seines ersten Generalats*. I, s. 411.

(588) KOLLMANN, J.: *Valdštejn a evropská politika*, s. 132–160; PARKER, G.: *Der Dreißig-jährige Krieg*. Frankfurt – New York 1987, s. 169–178.

(589) V případě statku Bieberath nešlo o konfiskaci, nýbrž o odúmrť: „Kays. Resolution an die Böhmische Kammer de dato 15ten Decembris Anno 1626, daß Sie den Herzogen von Friedland das dem Fisco dem Peter Skapels Ableiben heimgefallenes Lehen-Gut Bieberath in der Tax pro 60 322 fl 20 gr. 4 d. eingeantwortet, und in Landtafel einverleiben lassen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 334, 15. 12. 1626, fol. 51. Hrabě Helfried Leonard z Meggau se přitom těšil velké důvěře císaře Ferdinanda II., jenž ho obdařil četnými statky a navíc ho jmenoval komorním hejtmancem panství Eisenstadt a Forchtenstein před jejich předáním Mikuláši Esterházymu.

(590) TAMTÉŽ, kn. 334, 27. 2. 1627, fol. 65 a 27. 2. 1627, fol. 79v.

lost panovníka, stačil pro sebe i svého synovce Maxmiliána získat statek Grabštejn v Boleslavském kraji.⁵⁹¹

Vedle Valdštejna se k majetkovým ziskům dostala během první etapy konfiskací od počátku dvacátých let i celá řada dalších vojevůdců, velitelů a důstojníků, včetně Valdštejnových soupeřů z období jeho první „zrady“, jakým byl Jiří z Náchoda. Po celou dobu trvání konfiskačního procesu probíhala také válka, byť s větší či menší intenzitou a rozdělena do jednotlivých kampaní, a tak stále bylo důstojníky za co odměňovat. Na Moravě sehrál důležitou roli plukovník italského původu Rombaldo Colalto, ve Slezsku Karel Hanibal purkrabí z Donína a Jan Oldřich Schaffgotsch.⁵⁹² Hned roku 1622 se lze v rakouských materiálech komory setkat mezi nabyvateli statků i s dalšími veliteli: Rudolfem z Tiefenbachu, Seifriedem Kryštofem Breunerem, Arnoštem Montecuccolim, Antonínem Miniatim, Janem Beckem. V tomto období se ovšem úsporné a za jiným účelem sestavované dokumenty jen málokdy vyjadřovaly o vojenské hodnosti nabyvatelů, natož potom o jejich konkrétních válečných zásluhách. Přesnější formulace o důvodech ocenění ze strany císaře se v úředních formulacích staly běžnými až ve třicátých letech. Při oddlužování rakouských statků Suché Kruty, Zistersdorf a Ebenthal ve prospěch Tiefenbacha bylo alespoň konstatováno, že se tak děje za jeho věrnou službu – „*Getreue Dienst*“. V této fázi přitom byly velmi často ve shodě s dobovým chápáním věrnosti oceněny nejen vojenské zásluhy konkrétní osoby, ale i jejich předků. Tak tomu bylo v případě kapitána osobní císařovy gardy Julia Neidhardena z Mörsbergu, jemuž bylo připsáno k dobrému i působení jeho otce ve funkci válečného rady.⁵⁹³ Jiným typem kombinovaného ocenění byl případ plukovníka Hübnera. Gottfriedu Hübnerovi byl konfiskát přidělen jako náhrada za věrné služby ve vojsku a trvalé škody způsobené nepřítelem nejen na majetku, ale i na jeho vlastním těle.⁵⁹⁴

Císařský rozkaz Liechtensteinovi ve věci plukovníka Hanibala ze Schaumburga z 11. března 1623 vypovídá hned o několika stránkách konfiskačního procesu. Týkal se statku Bystré v Chrudimském kraji, jenž před konfiskací náležel Vilému Jindřichovi Bezdrůžickému z Kolovrat.⁵⁹⁵

(591) TAMTÉŽ, kn. 335, 18. 5. 1633, fol. 14.

(592) TAMTÉŽ, kn. 333, 7. 4. 1625, fol. 414v.

(593) „Bescheid für H. Julio Neidharden, Frh. Mörsberg, daß er mit seines H. Vattern seel. erstrecken, auf ein Mährisches Rebellen Gut verwiesen werden solle...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 168, 19. 7. 1622, fol. 306.

(594) „Erinnerung an Fürst Liechtenstein, daß IKM dem Obristleutenant Gottfried Hübner Gut Tarsa pro 14 403 fl einräumen gnädigst verwilligt...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 333, 19. 6. 1623, fol. 194.

(595) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 281.

Schaumburg patřil k neaktivnějším pretendům o zisky konfiskátů z řad císařských vojenských velitelů, byť tyto zisky nebyly v porovnání s Valdštejnem a některými jeho kolegy až tak rozsáhlé. Již v létě roku 1621 se na straně císaře podílel na znovudobývání Moravy a na sklonku téhož roku jeho pluk operoval na hranici jižní Moravy a jižních Čech. Také on byl údajně během povstání finančně poškozen ze strany moravských stavů. Roku 1623 byl velitelem pěchotního pluku německých knechtů, rozmístěných v Alsasku.⁵⁹⁶ V protokolu je bezprostředně uvedeno, že zisk Bystrého je platbou komory za postavení pluku (ještě roku 1622 velel Schaumburg pluku dislokovanému v Uhrách) a že je spojen také se ziskem statku Tetčice v Markrabství moravském.⁵⁹⁷ Schaumburgovy zisky, jež obsáhly hned čtyři země – Rakousy, Čechy, Moravu a Breisgau – jsou tedy dalším příkladem dokládajícím snahu císařských velitelů stát se součástí středoevropské šlechtické společnosti, jež nebyla spojena výhradně s jednou zemskou šlechtickou obcí.⁵⁹⁸

V rakouských zemích císař vzhledem k omezené šíři konfiskací nemohl svým velitelům rozdávat příliš mnoho konfiskátů. Podstatně více možností se nabízelo v Čechách a na Moravě, které byly prohlášeny za rebelující země a kde proto byly konfiskace provedeny v podstatně větším rozsahu. Vzhledem ke skutečnosti, že české země byly na počátku dvacátých let hlavním bojištěm třicetileté války, měli vojáci k ziskům v tomto geografickém prostoru obzvláště dobře vytvořené předpoklady. Tímto způsobem přišla v první polovině dvacátých let k majetku celá řada osob z prostředí císařského vojska, jimž císař zpravidla vycházel všemožně vstříc. Týkalo se to například urozeného plukovníka, vévody Julia Jindřicha Saského, jemuž byla v říjnu 1624 umožněna koupě Varnsdorfu v severních Čechách, ačkoliv se s tímto konfiskátem ještě nedávno počítalo pro jiného zájemce.⁵⁹⁹ Velmi podobná situace nastala v případě plukovníka Jindřicha Michaela Hýzrla z Chodů. Také tehdy došlo k rozdílu mezi výší finančního ocenění a konečnou prodejní sumou vyjádřenou pojmem „*Kauf-Schluß*“, který ovšem císař vzhledem k důstojníkovým zásluhám přijal.⁶⁰⁰

(596) TOEGEL, M. (ED.): *Documenta bobemica bellum tricenale illustrantia*. Tomus III. Der Kampf des Hauses Habsburg gegen die Niederlande und ihre Verbündeten 1621–1625. Praha 1976, s. 74, 98, 163, 281.

(597) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 333, II. 3. 1623, fol. 139.

(598) HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 169, prosinec 1626, fol. 135.

(599) „Erinnerung an Fürst Liechtenstein de dato in Wienn den 18ten Octobris 1624 Jahrs, es hätten IKM dem mit dem Herzog Julio Heinrich zu Sachsen in das Gut Varnsdorf pro m/20 fl. Kauf gnädigst ratificirt...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reich, kn. 333, 18. 10. 1624, fol. 367v.

(600) TAMTĚŽ, kn. 333, 20. 2. 1623, fol. 131.

Plukovník Jindřich Paradis z Escheide získal statek Černovice.⁶⁰¹ Mezi oceněné patřil i plukovník Jan Jáchym z Gallenbergu.⁶⁰² Na počátku třicátých let se ještě znovu opakovaně objevují jména plukovníků Karla Hanibala purkrabího z Donína, Antonína Miniatiho, Hanibala ze Schaumburgu, Kristiána Illova a Karla Bonaventury Buquoye, kteří byli „placeni“ prostřednictvím konfiskátů prakticky po celou dobu třicetileté války, minimálně do Valdštejnova pádu a podepsání pražského míru. Tyto zápisy, spolu s přidělováním statků některým nižším důstojníkům, již ovšem celou dlouhou vlnu konfiskací a etapu rozdělování konfiskátů vojenským velitelům uzavírají.⁶⁰³

(601) TAMTÉŽ, kn. 333, 14. 5. 1623, fol. 161.

(602) TAMTÉŽ, kn. 333, 19. 7. 1623, fol. 317v.

(603) TAMTÉŽ, kn. 334, fol. 180v, 252v, 311v, 379, 395v. Vedle vysokých důstojníků – generálů a plukovníků – se zde již tehdy objevovali i důstojníci s nižšími hodnostmi. Již za prvních bojů v českých zemích byl přidělen statek Dřínov na Moravě podplukovníku Wanglerovi, který v té době sloužil u pluku Rudolfa z Tiefenbachu, či západočeský statek Tachov podplukovníku Janu Filipovi Husmannovi. Také řada nižších důstojníků, kteří se tímto způsobem během prvních poloviny dvacátých let dostali ke slušnému majetku a našli tak pro sebe i pro své rodiny vedle své vojenské kariéry další příjem a ekonomické zázemí, byla poměrně dlouhá. Za všechny je možno uvést jména: Obrist-Leutnant František de Couriers (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 302v) Obrist-Leutnant Jan Filip Husmann (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 227v), Kapitán Matyáš della Porta (TAMTÉŽ, fol. 422), Obrist-Leutnant Maximilian Pechler von Memmingen (TAMTÉŽ, kn. 334, fol. 15, 71v). Podplukovník František de Couriers operoval počátkem dvacátých let se svými jednotkami na Moravě a v létě 1623 měl pomoci při podpoře ligistických vojsk v Říši. Přináležel ke Collaltově pluku a byla mu uznána milost za věrnou službu [Kriegs-Dienst]. Roku 1624 byl nabyvatelem statků: Nasavrky, Volfartice (Ober Wolfersdorf), Trhová Kamenice, Kněžice, Děkov (Dikhof) a Šonvald (Schönwald). Jen nedlouho poté se jeho zisky ještě zmnožily o Netluky (Nedeluk), Velké Chvojno (Bohmisch Kahn), Přelice (Prelliz), Kunčice (Khunschiz) a Zhoř (Horsch) (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 302v). Podplukovník Alexandr Haugvic z Biskupic byl nabyvatelem panství Střílky na Moravě (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 221v). Jeho kolega Maximilián Pechler z Memmingenu se na základě císařské rezoluce z května 1625 stal držitelem statku Hrušková Lhota (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 426) a zanedlouho nato mu byl ještě prodán statek Pošná na Pelhřimovsku (TAMTÉŽ, kn. 334, fol. 15). V prosinci roku 1629 ještě získal se slevou statek Lhotice na Čáslavsku (TAMTÉŽ, kn. 334, fol. 235v; BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 348). Major valdštejnského pluku Alexandr Requier z Bleiben se za částku 30 000 zl. stal držitelem statku Soběchleby, konfiskovaného povstalcí Albrechtovi Kekulemu ze Stradonic. Císaři se zdálo, že je hodnota statku v oceňovacím protokolu poněkud nadhodnocena, a tak z vlastního rozhodnutí valdštejnskému důstojníkovi odpustil 2 000 zlatých (HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 333, fol. 125). Jiný major, Tomáš Jakub z Pilgramstalu (úředníci si ovšem nebyli jisti, zda není pouhým kapitánem), koupil statky Varnsdorf, Louchov, Domašín a Potočná v severních Čechách (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 214). Hejtman Schaumburgova pluku Kristián Hunbener se domohl (tehdy dosti zadluženého) statku Landštejn, jenž ovšem vzápětí vyměnil [intercedim] s Baltazarem Marradasem (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 64v). Kapitán Jan Melssing projednal s kardinálem Dietrichsteinem koupi statku Vohančice na Moravě (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 168v). Ves Skřipel připadla hejtmanu Janu Walterovi Bordogniovi z Taxisu (TAMTÉŽ, kn. 333, fol. 383) a jiný hejtman, Matyáš della Porta, získal Velké Černovice (TAMTÉŽ, kn. 333, fol.

Ani potvrzování zisků z konfiskací ve prospěch vojáků nebylo automatické. Důstojníci byli preferováni velmi často, nikoliv však ve všech znamenatých případech. Za určitých okolností se také stalo, že podobnému zájemci z řad armády bylo přidělení konfiskátu buď zcela odmítnuto, anebo byla stanovena podmínka zúčastnění se licitace a zaplacení poměrně vysoké částky.⁶⁰⁴ Nespokojenost projevili rytmistr v Plzeňském kraji Maxmilián Ense, jemuž se zdála příliš vysoká částka 12 271 kop grošů, kterou měl zaplatit za statek Sklenná Huť. Argumentoval tím, že statek je ve špatném stavu a v současné době minci nestojí ani polovinu.⁶⁰⁵ Císařští velitelé a důstojníci se i přes uvedené nesrovnalosti stali jednou z nejvýznamnějších sociálních složek pobělohorské středoevropské společnosti – obchodníky s pozemkovým majetkem i dlouhodobými držiteli významných dominií a zakladateli významných aristokratických dynastií. Období, kdy jejich význam dosáhl vrcholu však nastalo až po pádu Albrechta z Valdštejna.

Vyplácení vojska z valdštejnských konfiskací

Zisky konfiskátů byly u císařských generálů a plukovníků-kondotiérů finanční kompenzací a formou platu za vedení vojenské kampaně. U nižších důstojníků byly platbou za službu ve vojsku. Praxi odměňování vojenských velitelů je možné sledovat především v souvislosti s valdštejnskými a trčkovskými konfiskacemi z let 1634 a 1635. Tato vlna konfiskací umožnila vyplatit velitele císařské armády, kteří ve Ferdinandových službách na sklonku dvacátých a na počátku třicátých let absolvovali celou řadu vítězných tažení. Jelikož zůstali císaři věrni i po Valdštejnově exekuci, měli nyní nárok na proplacení žoldu i náležitou „věrnostní“ odměnu.⁶⁰⁶

422). Na své si přišel i šoltýs Herbersdorfova pluku Jan Kryštof Hahn, jemuž byl přidělen statek [Hof oder Gütl] Ouholičky. Bylo přitom zdůrazněno, že na rozdíl od jiných případů daného období se tak děje bez vyhlášení licitace (TAMTĚŽ, kn. 333, fol. 210).

(604) To se týkalo majora Šimona Appelmanna, který se musel podrobit licitaci o statek Pičín proti Mikuláši z Bechyně a nakonec stejně odešel s prázdnou: „Kays. Resolution an Fürst Liechtenstein de dato 16ten Martis Anno 1624, es seye dem Niclas Bechin das Gut Bitschin um 20 500 ß m. einzuantworten gnädigst ratificirt verwilliget worden...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmisches Reihe, kn. 333, 16. 3. 1624, fol. 275v.

(605) „Erinnerung an Liechtenstein de dato 13ten Octobris 1624, es hätten IKM – mit dem Rittmeister Maximilian von Ense um das Gut Glasshütte pro 12 271 ß 31 gr. 3 d. geschlossenen Kauf gnädigst ratificirt, und an der Kauf-Summa den habenden Theil nachzusehen verwilligt...“ TAMTĚŽ, kn. 333, 13. 10. 1624, fol. 364v.

(606) HOBELT, L.: *The post-Wallenstein Imperial Army in the Thirty Years War 1634–48. Politics and Logistics.* (V tisku, citováno podle rukopisu.)

Pamětní knihy císařské dvorské komory zaznamenaly celou řadu vojevůdců a důstojníků, kteří po zavraždění Valdštejna a vyhlášení nové vlny konfiskací profitovali ziskem části vévodova dosavadního majetku, resp. majetku Adama Erdmana Trčky z Lípy a Václava Kinského z Vchynic. Nejdříve byli odměňováni hlavní organizátoři Valdštejnovy chebské poprav: Piccolomini, Gallas a Aldringen. Již na počátku května 1634 byl z císařské dvorské komory odeslán rozkaz českým zemským úředníkům. Podle něj mělo být dosavadní trčkovské panství Náchod poskytnuto a ihned zapsáno do zemských desek hraběti Oktaviánu Piccolominimu.⁶⁰⁷ Zároveň byl vydán stejný rozkaz i ve prospěch Jana z Aldringen, jenž se týkal panství Teplice, dosud patřícího Vilému Kinskému z Vchynic.⁶⁰⁸ Panství Frýdlant v Čechách, jež bylo nominálním jádrem Valdštejnova severočeského vévodství, získal hrabě Matyáš Gallas di Campo, jenž se v téže době stal Valdštejnovým nástupcem také v čele císařské armády.⁶⁰⁹ Císařská rezoluce pro českou dvorskou komoru ve věci frýdlantského a libereckého panství ve prospěch Gallase, označeného signifikantně nikoliv jeho civilními hodnostmi a funkcemi, nýbrž hodností generálporučíka, byla datována 8. srpna 1634. Pro nabyvatele bylo důležité, že se v ní vůbec nehovořilo o případné platbě z jeho strany.⁶¹⁰ Gallas navíc později podobným způsobem získal i trčkovské panství Smiřice ve východních Čechách.⁶¹¹

Od května 1634 pokračovalo přidělování konfiskátů, tentokrát ve prospěch bezprostředních Valdštejnových vrahů a dalších důstojníků císařské armády, kteří se rychle přiklonili na panovníkovu stranu a bylo je

(607) „Kays. Befehl an die Land Officier in Böhheim de dato 4ten Mai Anno 1634, wasmassen Sie den H. Grafen Octavio Piccolomini überlassene und geschenckte Adam Erdmann Trzksische confiscierte Herrschaft Nachodt in die Landtafel, selbiges Königsreichs einverleiben lassen, und sonsten dies Orts vollständig Richtigkeit machen sollen...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmsche Reihe, kn. 335, 4. 5. 1634, fol. 49. BARKER, T. M.: *Generalleutnant Ottavio Fürst Piccolomini*. Österreichische Osthefte 22, 1980, s. 322–369.

(608) „Kays. Befehl an die Land Officier in Böhheim de dato 4ten Mai Anno 1634, wasmassen Sie die dem H. Gr. Johann von Altringen zur Gnadens-Ergötzlichkeit überlassene und geschenckte Wilhelm Kinskische confiscierte Herrschaft Tepliz...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmsche Reihe, kn. 335, březen 1634, fol. 49v.

(609) Před Valdštejnovým pádem (roku 1632) byl polním zbrojmistrem a velitelem dělostřelectva v Čechách, roku 1634 již spolu s Marradasem a samotným českým králem Ferdinandem III. stál jako generál v čele armády. ENGLUND, P.: *Nepokojná léta*, s. 143, 371–372; TOEGEL, M. (ED.): *Documenta bobemica bellum tricenale illustrantia*. Tomus V. Der Schwedische Krieg und Wallensteins Ende 1630–1635. Praha 1977, s. 395, 445.

(610) Naopak se v ní jako součást císařské donace objevují zdejší bohaté doly, stejně jako cínové a železné hutě. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmsche Reihe, kn. 335, 8. 8. 1634, fol. 61.

(611) TAMTÉŽ, kn. 335, 27. 9. 1635, fol. 264. Srov. JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, kap. Odměna pro vrahy, s. 525–531.

potřeba za jejich věrnost odměnit. Plukovníku Walteru Butlerovi, jenž vedl Valdštejnovu „popravu“, bylo v říjnu 1634 přiděleno vévodovo panství Doksy a slezský statek Zelená Hora. Jeho kapitánovi Dionýzovi Mac Danilovi, který byl původně vybrán jako vykonavatel rozsudku, byl poskytnut trčkovský statek Jeníkov.⁶¹² Jan Gordon se zmocnil dominií Smidary a Skřivany a Walter Leslie Nového Města nad Metují.⁶¹³ Walter Deveroux a Walter Geraldin (spolu s von der Burgem a Mac Danielem) získali až po určitém váhání dvora roku 1636 statky Dobrovítov, Chlum, Krchleby a Mšeno.⁶¹⁴ K bezprostředním vrahům se přidali i další důstojníci, kteří byli až donedávna vůči Valdštejnovi naprosto loajální: Rudolf z Tiefenbachu, aktivní již ve dvacátých letech v konfiskačním procesu v Dolních Rakousích a na jižní Moravě, získal jako kompenzaci za 200 000 zlatých panství Kumburg, Ůlibice a valdštejnskou rezidenci Jičín.⁶¹⁵ Plukovníku Jakubovi Strozzimu ze Schreientalu bylo jako kompenzace intimováno dominium Hořice.⁶¹⁶ Mezi nabyvateli byl plukovník Mikuláš Desfours, který získal „za věrnost ve válce“ valdštejnské panství Semily.⁶¹⁷ Plukovník Jan Beck se stal držitelem panství Houska, polní maršálek Jindřich Šlik získal panství Velíš, plukovník Jan Rudolf Morzin panství Vrchlabí, Rudolf a Jeroným Colloredové z Valsy Opočno, Vilém Lamboy Hostinné. Na své si přišli i další císařští důstojníci: generálové Wolfgang z Mansfeldu a Melichar z Hatzfeldu, plukovníci Zikmund Ludvík a Jan Baltazar z Dietrichsteina, Jakub Bornival d'Erlin, Jan Kryštof Löbel, Václav Zahraděcký ze Zahradek, Reinhard

(612) „Intimations-Decret de dato 14ten Octobris Anno 1634, daß dem Obrist Bütler confiscierte Friedländische Herrschaft Hirschberg samt zugehörigen Taxierung, Defalcierung Schulden...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmsche Reihe, kn. 335, 14. 10. 1634, fol. 71.

(613) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*, s. 582.

(614) Podle Josefa Janáčka byl naopak původně úmyslně zcela opominut bezprostřední vrah Albrechta z Valdštejna Walter Deveroux, podobně jako další pětími vykonavatel chebské vraždy Walter Geraldin a Heřman Edmund von der Burg, kteří se podle císařova mínění měli spokojit s kořistí a peněží (2000, resp. 1000 tol.), které jim ještě v Chebu vyplatil Butler. Po dlouhodobém naléhání na konfiskační komisi však Deveroux přece jen statek získal, nakonec ho však ani nepřevzal do držby, takže propadl zpět. TAMTĚŽ, s. 529–531; BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*, s. 691.

(615) „Kays. Intimations-Befehl an die Böhmsche Kammer pro Rudolfen von Tieffenbach [...] Friedländische Güter Khumburg u. Aulebiz...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmsche Reihe, kn. 335, 27. 1. 1635, fol. 100.

(616) „Kays. Intimation Decret Neustadt pro Grafen Jacob Strozi v. Schreiental pro m/100 fl. R. Recompens [...] Confiscirtes Gut Horschiz...“ TAMTĚŽ, kn. 335, 14. 12. 1634, fol. 76.

(617) „Kais. Resolution an Böhmsche Kammer, wasmassen Herrn Nicolaus Gr. de Fours wegen seiner habenden Hoff und andernem Kriegs, sich bis in die einmal Hundert, und mehr tausend Gulden ersterkenden Hofs-Anforderungen, auf die confiscierte Friedländische Herrschaft Schemüll, samt aller drey Appertinentien, Recht und Gerechtigkeiten solchergestalt versichert...“ TAMTĚŽ, kn. 335, 10. 1. 1635, fol. 17.

Walmerode, Jindřich Kraft, Otto Jindřich z Harrachu, podplukovníci Jan Oldřich Griessel, Mikuláš Heřman Niedrum, Achilles ze Soye.⁶¹⁸

Valdštejské konfiskace po právní stránce zcela odpovídaly obecnému charakteru pobělohorského konfiskačního procesu, přece však byly ještě více nežli předchozí konfiskační vlny svázány s válečnými událostmi na počátku třicátých let 17. století a bezprostředně ovlivnily i podobu a strukturu císařské armády. Císařští velitelé a důstojníci těžili z konfiskačního procesu již od počátku dvacátých let, nikdy to však nebylo v tak jednoznačné míře, jako v případě valdštejských konfiskací, jež se na straně konfiskovaných i nabyvatelů takřka výhradně omezily na vojenské osoby. Čestnou výjimkou mezi důstojníky byla na straně nabyvatelů valdštejských statků například Polyxena z Lobkovic, i ona však v tomto případě vystupovala spíše v zastoupení svého syna Václava Eusebia, který se na počátku třicátých let účastnil bojů v pluku Maxmiliána z Valdštejna a po pádu frýdlantského vévody také přispěchal vyjádřit císaři Ferdinandovi II. svou i rodinnou loajalitu.⁶¹⁹ Mnoho z uvedených vojenských osob se přímo angažovalo při likvidaci Valdštejna a všechny se na straně císaře účastnily poslední fáze války, která následovala po švédské invazi do Říše, po provedení změn v armádě a po zahájení Valdštejnova druhého generalátu.⁶²⁰ Z výše zmiňovaných velitelů jsou prakticky všichni uvedeni v armádních přehledech z let 1632–1636, z nichž je patrný i jejich současný vzestup ve vojenské kariéře i na společenském žebříčku monarchie.⁶²¹ Povyšování do vyšších vojenských hodností i funkcí bylo vedle přidělování statků přirozenou součástí císařské odměny v procesu valdštejských konfiskací.

Odlíšná sociální struktura osob zúčastněných na konfiskačním procesu měla za následek také zcela jiný způsob předávání konfiskátů, než jaký býval uplatňován v předchozích dobách. Statky byly tentokráte (až na výjimky) přidělovány bezplatně nebo s velkou slevou a navíc byly ještě před předáním novým pánům císařem oddluženy.⁶²² Při předávání statků „se slevou“ tvořil rozdíl mezi výší taxace a údajným nárokem pretendenta (ať již na svůj plat nebo na náhradu za vlastní finanční náklady na sestavování

(618) KLUČINA, P.: *Třicetiletá válka*, s. 42–47.

(619) WOLF, A.: *Fürst Wenzel Lobkowitz*.

(620) POLIŠENSKÝ, J. – KOLLMANN, J.: *Valdštejn*, s. 180.

(621) TOEGEL, M. (ED.): *Documenta bohemica bellum tricenale illustrantia*. Tomus V., s. 386–454.

(622) Za tímto účelem byli na někdejší valdštejská a trčkovská dominia vysláni speciálně jmenovaní členové zvláštní taxační a likvidační komise české dvorské komory: „Deputierte Liquidations Commissarien zu Prag“. HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 335, 6. I. 1635, fol. 89, 95.

pluků a vedení války) samostatně vyčíslenou sumu. Takřka ve všech případech bylo přesně stanoveno určení této částky. Nabyvatelé konfiskátů z ní měli vyplatit zpravidla jeden měsíční žold svým vojákům, na nějž se z jiných zdrojů již nedostávalo prostředků.

Zdůvodnění konkrétních vojenských zásluh, za než se důstojníci v oficiálním podání komorních rezolucí a dekretů stali nabyvateli valdštejských a trčkovských konfiskátů, podobně jako v předchozích letech zpravidla zůstávalo na obecné rovině. Jen výjimečně se v císařských rezolucích uvádělo, jaký konkrétní skutek či jaká konkrétní vojenská aktivita vedla císaře k udělení konfiskátu. Obvykle bývala jako důvod uváděna zcela obecně věrná služba ve vojsku – „*treue Kriegs-Dienst*“ (o zásluhách na odstranění Valdštejna v oficiálních materiálech samozřejmě nepadlo ani slovo). Jednou z nečetných výjimek je vyjádření v rozkaze ve prospěch Dona Fabia Theodatiho, který měl získat panství Rýzmburk (jeho nárok činil 20 000 zlatých) za dobytí Plzně a za nasazení života ve snaze zachránit císařskou artilerii včetně munice.⁶²³ Ačkoliv byli mezi nabyvateli konfiskátů především Valdštejnovi „vrahové“ a jako o „odměně pro Valdštejnovy vrahy“ hovoří o rozdělování konfiskátů z první poloviny třicátých let Tomáš V. Bílek i Josef Janáček, nebyl císařův vděk za odstranění nepohodlného generalissima jediným důvodem pro předávání valdštejských konfiskátů vojenským osobám. Podobně jako ve dvacátých letech, i tentokrát byly ve formě pozemkových majetků hrazeny výdaje generálů a plukovníků za verbování a stavění jednotek i za vedení vojenské kampaně. Počátek třicátých let byl údobím tvrdých bojů se Sasy i se Švédy. Císař Ferdinand II. nyní musel důstojníkům i řadovým vojákům zaplatit veškerý žold, který jim už nemohl uhradit mrtvý Valdštejn. Roku 1634, kdy byly vyhlášeny valdštejské konfiskace, se kromě toho po sérii porážek císařského vojska u Breitenfeldu a Lützen (a naopak vítězné bitvy u Nördlingenu) začalo jednat o podepsání mírové smlouvy mezi císařem a Švédy, která přešla do historie pod názvem „pražský mír“.⁶²⁴ To s sebou přineslo i nutnost vyplatit vojska, jež měla být po vyhlášení míru z určité části rozpuštěna. Dobový systém financování armád přitom jakž takž zajišťoval vyplácení vojsk během jednotlivých kampaní, kdy se počítalo i s kořistí pro jednotlivé vojáky. Kamenem úrazu však byl právě moment ukončení války a rozpouštění vojska. Výše zmiňovaná nutnost vyplácení žoldu proto mohla být jednou z okolností, na niž byl brán zřetel již při vypisování konfiskací. Vyplácení velitelů a vysokých důstojníků z valdštejských konfis-

(623) „Kais. Befehl an Böhmische Kammer [...] General Wachmeister und Don Fabio beeden Theodati [...] Treue Kriegs Dienst. Recompens...“ TAMTÉŽ, kn. 335, 4. 2. 1635, fol. 126.

(624) WEDGWOOD, C. V.: *Der Dreißigjährige Krieg*. München 1999, s. 293–244.

kací tímto způsobem přerostlo v obecné vyplácení císařského vojska. Zvláště, když se počátkem třicátých let ne zcela zdařila snaha císařských úřadů vypsát zvláštní válečné kontribuce.⁶²⁵

Podobně jako při jiných etapách pobělohorských konfiskací nelze obecně postihnout, jak nabyvatelé z řad vojenských velitelů s nabytými statky naložili. Celá řada z nich si statky ponechala, a to například v případě Gallasů, Mansfeldů, Leslieů, Aldringenů nebo Colloredů po mnoho generací. Někteří nabyvatelé, například Valdštejnův vrah Deveroux, se statků zbavili vzápětí po jejich získání. Zároveň byla v jiných případech ještě během roku 1635 zahájena jednání o odprodeji nabytých konfiskátů třetím osobám. Valdštejnské konfiskace v každém případě dokončily předchozími fázemi započatou infiltraci české (resp. rakouské) šlechtické společnosti cizozemci, kteří se přes vojenskou kariéru dostali k pozemkovému bohatství a často i ke kariéře civilní. Konečné výsledky pobělohorského konfiskačního procesu se tak do určité míry odlišily od výsledků analogického procesu v ostatních habsburských zemích. Výsledky valdštejnských konfiskací mimo to zároveň předznamenaly proměnu struktury císařské armády do podoby, jež bývá označována pojmem „po-valdštejnská“.⁶²⁶

(625) „Kais. Handbriefel an Obristen Wolfen Rudolf von Ossa, wasmassen Er H. Hanns Christophen Löbl Obristen alhier zu Wienn der hievor auf Confiscationes im Reich angewiesenen m/25 fl. R. aus etlicher Reichs-Städt, seit des Leypzischen Schluß [...] eigenen Kriegs Verdienen berührt, gnädigist, und mit dem fürderlichsten gern contentiert sehen möchte. Alß habe ich ihme die gnädigste Verwilligung gethan, daß ihme dieselben anjetzo aus denjenigen, so theils Reichs städt, von Zeit des Leypzischen Schlußes, bis auf jüngsterfolgte Crayshilffen, an ihren Kriegs-Contributionen hinterstellig verblieben...“ HKA WIEN, Gedenkbücher, Österreichische Reihe, kn. 170, 8. 9. 1631, fol. 168v. Rozdělení a typologii kontribucí, které byly vypisovány během třicetileté války, v poslední době provedl Thomas Winkelbauer. WINKELBAUER, T.: *Österreichische Geschichte 1522–1699*. Teil 1, s. 612, pozn. 281. Podle něj měly kontribuce v prvních letech třicetileté války minimálně trojí povahu: 1. Přímé válečné daně povolované zemskými sněmy vlastnímu zeměpánovi. 2. Synonyma pro „Brandschatzung“, vybírané při nebezpečí vypálení nebo vyplundrování, tedy svého druhu výkupné. 3. Daň vypisovaná císařem, zeměpánem, anebo s jejich povolením vojevůdcem, a to bez předchozího schválení stavy, např. v případě tažení a kvartýrování vojsk (Valdštejn 1626–1627). REDLICH, F.: *Contributions in the Thirty Year's War*, s. 247–254.

(626) HÖBELT, L.: *The post-Wallenstein Imperial Army*. (V tisku, citováno podle rukopisu.) HÖFER, E.: *Das Ende des Dreißigjährigen Krieges*. Strategie und Kriegsbild. Köln 1997. PRESS, V.: *Soziale Folgen des Dreißigjährigen Krieges*. In: Schulze, W. (ed.): *Ständische Gesellschaft und soziale Mobilität*. München 1988, s. 239–268.